1977. ш.

АСОВЕТТӘ СОЦИАЛИСТТӘ РЕСПУБЛИКАҚУА РЕИДГЫЛА АКОНСТИТУЦИА (Азакуан Хада)

★

1977 ш.

В. И. Ленин хадас дызмаз Акоммунисттә партиа анапхгарала Урыстәыла аусуцәеи анхацәеи иҟарцаз Октиабртәи асоциалисттә революциа Дуззаа акапиталистцәеи апомещьчикцәеи рымчра ахнаҳәеит, аргуаҟра ашьамҭлаҳәқуа еилаҧыххаа иқунатцеит, апролетариат рдиктатура шьақунаргылеит, Асовет ҳәынҵқарра — атип ҿыц иеиуоу, ареволиуциатә иааираҟуа рыхьчареи асоциализми акоммунизми рыргылареи бцьар хадас ирымоу аҳәынҵқарра аҧнатцеит. Иалагеит акапитализм аҟнытә асоциализм ахь ауаатәыҩса адунеизегьтәи рҭоурыхтә қуцәиаара.

Аграждантә еибашьраҿы аиааира ганы, аимпериалисттә интервенциа аанкыланы, Асовет мчра асоциал-економикатә еиҭакра цаулазакуа ҟанатцеит, наунагза рцыхуа пнатцәеит ауаҩы ила ауаҩы експлуатациа изуреи, акласстә антагонизми, амилаҭтә еиҧареи, ССР Реидгылаҿы асоветтә республикаҟуа реидцара асоциализм аргылара аҟны атәыла ажәларқуа рымчқуеи рылшараҟуеи ирызнарҳаит. Ишьақурҧуҧуахеит аарыхра ахархуагақуа рзы ауаажәларратә хатәмал, ацьажәлар рмассақуа рзы адемократиа ашацәкьа. Ауаатәыҩса рҭоурых аҟны раҧхьаза акуны иаҧҵан асоциалисттә уаажәларра,

Асоциализм амчқуа еилыхха иаазырпшыз цәырцраны иҟалеит Аџьынџьтәылатә еибашьра Дуззаҿы атоурыхтә иааира згав асовет жәлари дара Рырбцьар Мчқуеи еицакра зқум рфырхацара. Абри аиааира иарҧуҧуеит СССР аҳаҭыр, адунеижәларбжьаратәи апозициақуа, иҿыцу алшара маншәалақуа аанартит адунеи зегьы аҟны асоциализм амчқуа рзырхареи, амилаҭтә хақуиттәреи, адемократиеи, атынчреи рзы.

Асовет Еидгыла аџьажәлар дара реинтәыларатә усура нагзауа, иалдыршеит атәыла ирласны, аганқуа зегьрыла арҿиара, асоциалисттә шьақугылашьа арманшәалара. Иҧуҧуахеит аусуцәа ркласси, аколнхаратә нхацәеи, жәлартә интеллигенциеи реидгыла, ССР амилатқуеи ажәлар мачқуеи-реиҩызара. Ишьақугылеит асоветтә уаажәларра асоциал-политикатәи аидеиатәи акзаара, уи пызара азыз-уа мчны иқугылоит аусуцәа ркласс. Апролетариат рдиктатура ауснагзатәқуа нагзаны, Асовет хәынҵқарра ҟалеит жәлары зегьы иртәны. Иазҳаит Акоммунисттә партиа — ажәлар раҧхьагыла анапхгаратә роль.

ССР аҟны иргылоуп ирҿиоу асоциалисттә уаажәларра. Асоциализм иара ахатә шьаҭала ианҿиауа аетап аан еиҳа инхарҭәааны иаарпшхоит ашьақугылашьа ҿыц аинтәыларатә мчқуа, аҧстазаара асоциалисттә бзазашьа аҧыжәарақуа, аџьажәлар еиҳа инартбааны рхы иадырхуоит ареволиуциатә иааира дуззақуа рылтшәақуа.

Ари — амчхара ду змоу аарыхгатә мчқуа ахьаҧцоу, иаҧхьагылоу анаукеи акультуреи ахьыҟоу, ажәлар рбзазаратә ҭагылазаашьа еснагь иахьеиҧьхауа, ахаҭара аганқуа зегьрыла арҿиаразы еиҳа иманшәалоу аҭагылазаашьақуа ахьыҟало уаажәларроуп.

Ари — иҭышәынтәалоу асоциалисттә уаажәларратә еизыҟазаашьақуа змоу акласскуа, асоциалтә еилаваарақуа зегьы реизааигуахара ашьаҭала амилатқуеи ажәлар мачқуеи зегьы иуристтәла, фактла реиҟарара, урҭ риешьаратә усеицура ирлтцшәаны иҟалаз ауаа рҭоурыхтә аказаара ҿыц — асовет жәлар руаажәларра ауп.

Ари — аџьажәлар-апатриотцәа, аинтернационалисттцәа реиҿкаара ҳараки, ридеиареи, рыхдырреи руаажәларра ауп.

Ари — дарбанзаалакгьы изеиҧьу зегьы иахьгуцарарк'уа, зегьы ирзеиҧьу дарбанзаалакгьы иахьыгуцареик'уа пстазааратә закуанс измоу уаажәларроуп.

Ари — ауаажәларратә усқуа зегьы ахырҳара рыланы анапхгара рытара алзыршо аполитикатә система змоу, аҳәынҵқарратә бзазараҿы аџьажәлар еиҳа активла иалазырхууа, ауаатәыҩса ауаажәларра аҿаҧьха ауалпшьақуеи аҭакпьхықуреи рыманы, рреалтә зинқуеи рхақуитраҟуеи еилазыгзо адемократиа иашацәкьа ауаажәларра ауп.

Ирҿиоу асоциалисттә уаажәларра—акоммунизм ашҟа амҩаҿы изакуанеиуаршәоу етапуп.

Асовет ҳәынҵқарра иреиҳау гуҭакыс иамоуп ауаажәларратә коммунисттә хатәнапхгара ахьҿиауа — иклассдоу акоммунисттә уаажәларра аргылара. Асоциалисттә азеиҧшжәлартә ҳәынҵқарра иауснагзатә хадақуоуп: акоммунизм аматериал-техникатә база аҧцара, асоциалисттә уаажәларратә еизыҟазаашьақуа реиҧьтәлара, урҭ коммунисттәқуаны реиҭакра, акоммунисттә уаажәларра ауаҩы иааҙара, аџьажәлар рбзазара аматериалтәи акультуратәи ҩаҙара ашьтыхра, атәыла ашәартадара алыршара, аҭынчра арҧуҧуара ацхраара, адунеижәларбжьаратә усеицура арҿиара.

Асовет жәлар,

анаукатә коммунизм аидеиақуа напхгагас иҟаҵауа, дара рреволиуциатә традициақуа рызиашара иқунықуауа,

асоциализм асоциал-економикатәи аполитикатәи иааира дуззақуа цыргуас иҟаҵәуа,

асоциалисттә демократиа аринахыстьы арҿиара реазышәауа.

асоциализм адунеитәи система иузаҟумҭхауа хуҭаны излаҟоу ала СССР адунеижәларбжьаратәи аҭагылазаашьа хасаб азуа, дара ринтернационалтә ҭакпьхықура рхаҟны иаагауа,

1918 шықусазтәи аҧхьазатәи Асоветтә Конституциеи, 1924 шықусазтәи СССР Аконституциеи, 1936 шықусазтәи СССР Аконституциеи ридеиақуеи рпринципқуеи ркуалеимдара еиқурхауа,

ишьақунарҧуҧуоит СССР ауаажәларратә шьақугылашьеи аполитикеи рышьаҭақуа, ишьақунаргылоит рзинқуа, рхақуитраҟуа, руалпшьақуа, асоциалисттә азеиҧшжәлартә хәынҵқарра аиҿкаара апринципқуа, агуҭакқуа, насгьы абри Аконституциаҿы ирыланаҳәоит.

I. СССР АУАА ЖӘЛАРРАТӘ ШЬАҚУГЫЛАШЬЕИ АПОЛИТИКЕИ РЫШЬАҬАҚУА

I-тәи АХЫ.

Аполитикатә система

Астатиа 1. Асоветтә Социалисттә Республикақуа Реидгыла — аусуцәеи, анхацәеи, аинтеллигенциеи, атәыла амилатқуеи ажәлар маҷқуеи зегьы рцьажәлари ртахреи ринтересқуеи аазырҧшуа социалисттә зеиҧшжәлартә ҳәынтқарроуп.

Астатиа 2. СССР аҟны амҵра зегьы ажәлар иртәуп.

Ажәлар аҳәынтқарратә мҵра наргәоит СССР политикатә шьатас иамоу жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа рыла.

Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа егьырт аҳәынтқарратә усбартақуа зегьы аконтроль рзыруеит, рҿаҧхьа аҳасабрба ҟарцоит.

Астатиа 3. Асовет ҳәынтқарра аиҿкаареи аусуреи шьақургылоуп адемократиатә централизм апринципқуа инарықуршәаны: цаҟа инаркны хыхьнза аҳәынтқарратә мҵра аусбартақуа зегьы ралхрала, ажәлар рҿаҧхьа урт раҳасабрбақуа рыҟатцарала, еиҳаны игылоу аусбартақуа ркуцарақуа еитцаны игылоу рзы рхымҧадарала. Адемократиатә централизм еиланагәоит иакыу анапхгареи, атыҧанқуа рҟны аинициативеи, арҿиаратә активреи, иарбанзаалакгьы аҳәынтқарратә усбартеи аматцурауаҩи рнапы ианцоу аус азы ртакҧхықуреи.

Астатиа 4. Асовет ҳәынтқарра, уи аусбартақуа зегьы аус руеит асоциалисттә закуанра ашьатала, иалдыршоит ауаажәларра азинпориадоки, аинтересқуеи ауаатәыҩса рзинқуеи рхақуитрақуеи рыхьчара. Аҳәынтқарратәи ауаажәларратәи организациақуа, аматцурауаа ируалуп СССР Аконституциеи асовет закуанқуеи ирықуныҟуаларц.

Астатиа 5. Аҳәынтқарратә ҧстазаара еиҳа акрызцазк'уа азцаатәқуа наргоит жәлары зегьы рылацәажәаразы, иара убас иқудыргылоит жәлары зегьы рыбжьыцаразы (арефферендум).

Астатиа 6. Асовет уаажәларра анапхгаратәи амҩақуцаратәи мҵны, иара аполитикатә система, аҳәынтқарратәи ауаажәларратәи организациақуа зегьы иргуцәны иҟоуп Асовет Еидгыла Акоммунисттә партиа. КПСС ыҟоуп ажәлар рзы, ажәлар рымац ауеит.

Амарксист-ленинтә царала еибытоу Акоммунисттә партиа иазҧхьагуанатоит ауаажәларра аҿиара аперспектива хада. СССР аҩнутцкатәи адәныкатәи аполитика ахырхарта, асовет жәлар реинтәыларатә усура дузза напхгара азнауеит, акоммунизм аиааира аргаразы урт рыкуҧара ианатоит ипланеиуаршәоу, наукала ишьатаркыу аҟазшьа.

Апартиатә организациақуа зегьы аус руеит СССР Аконституциа инақуршәаны.

Астатиа 7. Азанаатеидгылақуа, Зегьеидгылоутәи Ленинтә Коммунисттә Ҿар Реидгыла, акооперативтә уҳәа убас егьырт ауаажәларратә организациақуа дара руставқуеи руснагзатәқуеи инарықуршәаны, рыерыладырхууеит аҳәынтқарратәи ауаажәларратәи ускуа анапхгара рытара, аполитикатәи, анхамҩатәи, асоциал-культуратәи зцаатәқуа рызбара.

Астатиа 8. Аҧьатә коллективқуа алахууп аҳәынтқарратәи ауаажәларратәи ускуа рылацәажәареи рызбареи рҿы, аарыхреи асоциалтә ҿиареи рпланҟацарақы, акадрқуа разыҟацареи реизшареи рҿы, анаплакқуеи аусҳәартақуеи анапхгара рытара, аҧьеи абзазареи ртагылазаашьақуа реиҧьтәра, аарыхра арҿиара иазкыу амалқуа ахрархуара, иара убас асоциал-культуратә усмҩаҧгатәқуа, аматериалтә гуазыҟацара рзцаатәқуа рылацәажәареи рызбареи рҿы.

Аҧьатә коллективқуа идырҿиоит асоциалисттә еицлабра, иацхрарауеит аусура аҧхьагылара змоу аметодқуа рыларцәара, аҧьатә дисциплина арҧуҧуара, дара рчленцәа раазоит акоммунисттә цәаҩабзиа ацасала, игуцарарк'уеит урт рполитикатә хдырра, ркультура, рзанааттә квалификациа рышьтыхра.

Астатиа 9. Асоветтә уаажәларра аполитикатә система арҿиара иахырхарта хадақуаны иҟоуп асоциалисттә демократиа ҧхьаҟа арҿиара: ауаажәларреи аҳәынтқарреи русқуа анапхгара рытараҿы ауаатәыҩса еиҳа инартбааны ралахура, аҳәынтқарратә аппарат арманшәалара, ауаажәларратә организациақуа рактивра ашьтыхра, жәлартә контроль арҧуҧуара, аҳәынтқарратәи ауаажәларратәи бзазара азинтә шьатақуа рырҧуҧуара, ауаажәларратә гуаанагара зегьы ирбауа-ираҳауа артбаара, еснагь ҳасаб азура.

2-тәи АХЫ.

Аекономикатә система

Астатиа 10. СССР аекономикатә система шьатас иамоуп аарыхра ахархуагақуа рзы асоциалисттә хатәмал, аҳәынтқарратә (жәларызегьтәи) аколнхара-кооперативтәи хатәмал формас иаманы.

Социалисттә хатәмалны иҟоуп иара убасгьы азанаатеидгылатәи егьырт ауаажәларратәи организациақуа руставтә уснагзатәқуа рынагзаразы иртахыу амал.

Аҳәынтқарра иахьчоит асоциалисттә хатәмал, насгьы уи азырҳаразы ацагылазаашьақуа ҟанацоит.

Дарбанзаалакгьы азин имам асоциалисттә хатәмал ихы иаирхуарц хатала ибеиахареи акрырҳареи ргутакқуа рзы.

Астатиа 11. Аҳәынтқарратә хатәмал — асовет жәлар зегьы ирзеиҧшу малуп, асоциалисттә хатәмал иаформа хадоуп.

Аҳәынтқарра цыдала хатәмалс иамоуп: адгьыл, уи амаденқуа, азқуа, абнақуа. Аҳәынтқарра иатәуп ааглыхреи, аргылареи, акыта нхамҩеи рыҟны аарыхра ахархуага хадақуа, атранспорти аимадареи рхархуагақуа, абанккуа, аҳәынтқарра еиҿнакааз ахуҳахутратәи, акоммуналтәи ухәа убас егьырт анаплакқуа рмал, ақалақьтә нхартатә фонд хада, иара убас аҳәынтқарра ауснагзатәқуа ралыршаразы иатахыу егьи амал.

Астатиа 12. Аколнхарақуеи, егьырт акооперативтә организациақуеи, урт реидцарақуеи ирхатәмалны иҟоуп аарыхра ахархуагақуа, дара руставтә уснагзатәқуа рынагзаразы иртахыу егьырт амалқуа.

Аколнхарақуа ирымпыцакыу адгьыл дара ирызныжьуп ахархуаразы.

Аколнхарақуа, еҵьырт адгьыл ахархуаҩцәа реиҧш, ируалуп адгьыл хырҳарала ахархуара, уи аиҵахара, иаанашьтуа аҿаҩра ашьтыхра.

Аҳәынтқарра рыцхрарауеит аколнхара-кооперативтә хатәмал арҿиареи уи аҳәынтқарратә хатәмал азааигуатәреи.

Астатиа 13. СССР ауаатәыҩса хатала иртәу амал шьатас иамоуп аҧьатә хашәалақуа. Ирхатә малны ирымазарц рылшоит аҩнымаҭәахуқуа, хатала рхы иадырхуо,

иахьынхо ирымоу аманшәаларакуа, ацхыраагзатә аҩнытә нхамҩа, анхарта аҩны, ашьатә ҧарацәахракуа. Ауааҧсыра хаталатәи рхатәмал уи хылцшьтрала аимдара азин азакуан иахьчоит.

Ауааҧсыра рхы иадырхуарц рнапатаҟа иказар ауеит ацхыраагзатә нхамҩа амҩаҧгаразы (арахуқуеи аҧсаатәи рныкугара налацаны) ишьақургылоу апориадок инақуршәаны, ахәынтқарреи аколнхаракуеи ирырто адгьылтә участкақуа, абахчаазареи, аутратыхаазареи, иара убас ахазтызтыҧтә нхартатә ргылареи рзы.

Ауаатәыҩса ируалуп еичахарала рхы иадырхуаларц ирытоу адгьылтә участкақуа. Ахәынтқарреи аколнхаракуеи ауаатәыҩса ирыцхрауеит ацхыраагзатә нхамҩа амҩаҧгаразы (арахуқуеи аҧсаатәи рныкугара налацаны) ишьақургылоу апориадок инақуршәаны, ахәынтқарреи аколнхаракуеи ирырто адгьылтә участкақуа, абахчаазареи, аутратыхаазареи, иара убас ахазтызтыҧтә нхартатә ргылареи рзы.

Ауаатәыҩса ируалуп еичахарала рхы иадырхуаларц ирытоу адгьылтә участкақуа. Ахәынтқарреи аколнхаракуеи ауаатәыҩса ирыцхрауеит ацхыраагзатә нхамҩа амҩаҧгаразы.

Ауаатәыҩса ирхатәны, рхы иадырхуауа ирымоу амал рцьабаа здым ахашәалахуқуа роуразы, мамзаргьы ауааҷәларра ирҧырхагахартә ахархуара калом.

Астатиа 14. Ауааҷәларратә беиара, ажәлари дарбанзаалакгьы асовет уаҩи рбзазаратә тагылазаашьа аизхара иахытцхыртоуп асовет уаа аексплуатациа акнытә зхы иақуиту рцьа.

Асоциализм апринцип: «Дасу икнытә — иара илшо ала, дасу изы — иара ицьала» инақуршәаны, ахәынтқарра ацьеи ахархуареи шымҩаҧысуа аконтроль рызнауеит. Уи иазгуанатоит ашәахтә зыкушәо ахашәалақуа рзы уи заҟарахо.

Ахырхара злоу ауааҷәларратә цьеи уи алцшәақуеи иазҧхьагуартоит ауааҷәларраҿы ауаҩы итагылазаашьа. Ахәынтқарра, аматериалтәи аморалтәи гуазыкатцагақуа еилагзауа, аҿыцаҧшыгара иадгылауа, аусура рҿиаратәла иазнеиуа, дарбанзаалакгьы асовет уаҩы раҧхьатәи иҧстазааратә тахраны ацьа акатцара иацхраауеит.

Астатиа 15. Асоциализм аан ауааҷәларратә аарыхра иагутакы хадоуп — ауаа изызхауа рматериалтәи рдоухатәи тахракуа еиха инхартәааны рынагзара.

Ацьажәлар рырҿиаратә активреи, рсоциалисттә еицлабреи, анаука-техникатә прогресс акуҿнаракуеи цыргуас икатцауа, аекономика анапхгаратара аформакуеи аметодкуеи еиҧьтәуа ахәынтқарра иалнаршоит ацьа аарыхлытцра азырхара, аарыхра ахырхареи аусура ахатабзиареи рышьтыхра, жәлар рынхамҩа еизха-зыҧьаны, пропорциала арҿиара.

Астатиа 16. СССР аекономика атәыла атерриториаҿы ауааҷәларратә аарыхреи, аизшареи, аимдареи рзвепокуа зегьзымехазкуа иакыу жәларрынхамҩатә комплексуп.

Аекономика анапхгаратара мҩаҧысуеит жәлар рынхамҩеи асоциал-культуратә ргылареи рҿиара ахәынтқарратә планқуа рышьатала, аусхктәи атерриториатәи принципқуа хасаб рзуны, анаплакқуеи, аидцарақуеи, егьырт аорганизациакуеи централизациала анапхгара рытареи, дара рынхамҩатә рхалақазаареи, ринициативеи еилагзаны. Абри аан активла рхы иадырхуоит анхамҩатә хасаб, ахашәала, ахатәаҧса, егьырт аекономикатә лахтымкуа.

Астатиа 17. Азакуан инақуршәаны СССР акны икалоит акустар-напҟазаратә усхкқуа, акыта нхамҩа, ауааҧсыра рбзазаратә матцзура, иара убас аусура егьырт ахккуа хатала ацьатә усура, ауаатәыҩсеи дара ртаацәеи хаталатәи рцьа мацарала ишьатаркны.

Ахәынтқарра ахылаҧшуеит хаталатәи ацьатә усура, ауааҷәларра аинтересқуа рзы уи ахархуара алыршаны.

Астатиа 18. Уажәтәи, насгьы хаҧхьаҟатәи абиҧаракуа ринтересқуа рзы СССР акны изыхутоу аусмҩаҧгатәқуа рыдыркылоит адгьыли, иара амаденқуеи, азтәы ресурсқуеи, атиаакуеи, аҧстәқуеи рыхьчареи наукала ишьатаркны, еичахарала ахрархуареи рзы, ахауеи азн цкьаны реикурхаразы, аҧсабаратә беиаракуа реизырхареи ауаҩы иааикуршаны, икоу аҧсабара аиҧьтәреи ралыршаразы.

3-тәи АХЫ.
Асоциалтә ҿиареи акультуреи

Астатиа 19. СССР социалтә шьатаны иамоуп аусуҩеи, анхаҷәеи, аинтеллигенциеи хыбгара зкум реидгыла.

Ахәынтқарра ацхраауеит ауааҷәларра асоциалтә акзаара арбубуара — акласстә еиҧшымракуа, акалакьи акытеи, хшыҩлеи, махуҿалеи аусура ирыбжьоу аиҧшымра бубуақуа раҧыхра, СССР амилатқуеи ажәлар мачқуеи зегьы аганқуа зегьрыла рырҿиареи реизааигуатәреи.

Астатиа 20. Акоммунисттә идеал «Дарбанзаалакгьы хақуитрала ирҿиара — зегьы хақуитрала рҿиаразы ҧкараны икоуп» инақуршәаны, ахәынтқарра иара иагутакны икунаргылоит ауаатәыҩса дара рырҿиаратә мчқуа, рылшаракуа, ркыбаҩқуа рырҿиареи ахрархуареи рзы, ахатара аганқуа зегьрыла арҿиаразы алшара цабыргқуа рымехак артбаара.

Астатиа 21. Ахәынтқарра игуцаранак'уеит ацьа атагылазаашьақуеи ахьчареи реиҧьтәра, уи наукала аиҿкаара, жәлар рынхамҩа аусхкқуа зегьы ркны аарыхратә процесскуа комплекстә механизациеи автоматизациеи рышьатала ихьамтоу напылатәи ацьа аитцатәра, насгьы ҳаҧхьаҟа инагзатәҟьаны аҧыхра.

Астатиа 22. СССР акны инеишьтаргыланы аҧстазаараҿы инарыгзоит акытанхамҩатә цьа аиндустриатә цьа еиуеиҧшым ахкы акуны акатцара; акытаҿы жәлар рцареи, акультуреи, агуабзиарахьчареи, ахухахутреи, азеиҧш крыфареи, абзазаратә матцзуреи, акоммуналтә нхамҩеи русхәартақуа рыртбаареи акытақуа зегьрыла еикуршәоу хаблақуаны рыҟатцареи рпрограмма.

Астатиа 23. Ацьа аарыхлытцра азырхара ашьатала ахәынтқарра инхьамырнаазакуа инанагзоит ацьа аарыхлытцра ашьтытцра инақуршәаны, ацьа ахушәара аҩазареи ацьажәлар рхашәала цабыргқуеи рышьтыхра акурс.

Асовет уаа ртахракуа еиха инхартәааны рынагзаразы иаҧырцоит ахархуара ауааҷәларратә фондқуа. Ауааҷәларратә организациакуеи ацьатә коллективқуеи нартбааны иалархуны ахәынтқарра иалнаршоит абарт афондқуа реизхареи қунагала реизшареи.

Астатиа 24. СССР акны аус руеит, иагьҿиоит агуабзиарахьчареи, асоциалтә еикуршәареи, ахухахутреи, азеиҧш крыфареи, абзазаратә матцзуреи, акоммуналтә нхамҩеи рхәынтқарратә системақуа.

Ахәынтқарра иазгуанатоит ауааҧсыра рматцзура аусхкқуа зегьы ркны акооперативтәи егьырт ауааҷәларратәи организациакуа русура. Уи ацхраауеит амассатә физкультуреи аспорти рырҿиара.

Астатиа 25. СССР акны икоуп, иагьеиҧьхоит ауаатәыҩса рзеиҧштпаратәи рзанааттәи зыҟацара алзыршо, аҿар коммунисттә цасла раазареи, доуҳала, маха-шьахала рырҿиареи ирызкыу, урт ацьеи ауааҷәларратә усуреи ирзыказпо жәлар ртцара иакыу асистема.

Астатиа 26. Ауааҷәларра атахракуа инарыкуршәаны, ахәынтқарра иалнаршоит анаука планеиуршәала арҿиара, анаукатә кадрқуа разыҟацара, жәлар рынхамҩеи аҧстазаара егьырт аусхкқуеи ркны анаукатә еилкааракуа рылцшәакуа ралартцәара еиҿнакаауеит.

Астатиа 27. Ахәынтқарра игуцаранак'уеит адоуҳатә малкуа рыхьчареи, реизырхареи, мехак тбаала ахрархуареи асовет уаа рцәаҩабзиатә-рестетикатәи аазаразы, ркультуратә ҩазара шьтыхразы.

СССР акны зегьрыла иадгылоит азанааттә казареи жәлартә сахьаркыратә ҧцамтеи рырҿиара.

4-тәи АХЫ.

Адәныҟатәи аполитика

Астатиа 28. СССР инхьамырнааʒакуа инанагʒоит ҭынчразы ленинтә политика, иқугылоит ажәларқуа шәарҭадара арҕуҕуареи адунеижәларбжьаратәи аусеицра арҭбаареи рзы.

СССР адәныҟатәи аполитика азкыуп СССР аҟны коммунизм аргыларазы иманшәалоу адунеижәларбжьаатәи аҭагылазаашьақуа ралыршара, Асовет Еидгыла ҳәынҭқарратә интересқуа рыхьчара, адунеитә социаизм апозициақуа рырҕуҕуара, амилаҭтә хақуиҭтәреи социалтә прогресси рзы ажәларқуа рықуҧара адгылара, грессиатә еибашьрақуа раҧырҟуҟуаара, зегьирзеиҧшу, нагʒаҭәкьоу абҵьаршьҭаҭара алыршара, еиуеиҧшым социалтә шьақугылашьа змоу аҳәынҭқаррақуа ҭынчла еицыҟазаара апринцип инеишьҭаргыланы анагʒара.

СССР аҟны аибашьра пропаганда азура азин ыҟам.

Астатиа 29. СССР егьырҭ аҳәынҭқаррақуа рҟны иаиоу аизыҟазаашьақуа шьақургылоуп асуверентә еиҟаара; амч ахархуареи мчыла ақумақарреи мап рыцәкра; ҳәаақуа реиламгара; аҳәынҭқаррақуа ртерриториатә акьымсра; аимаккуа ҭынчла рҭыҧ рықуҭара; аҩнуҭҟаәи аусқуа аҽрыламгалара; ауаҩытәыҩса изинқуеи ихаҳуитра хадақуеи ҳаҭыр рықуҭара, ажәларқуа рзинеиҟара, насгьы рразҟы дара ишырҭахыу амҩақуҭаразы зин; аҳәынҭқаррақуа рбжьара аусеицура; еицазхарҭхьоу апринципқуеи адунеижәларбжьаратәи азин анормақуеи ирхылҽиааyа, СССР аҟны ирыбжьаҭоу адунеижәларбжьаратәи аиқушаҳаҭрақуа рҟны иарбоу ахыдҭаҳуа ламыс цқьала рынагʒара апринципқуа наҟ-аак рықуыҟуара ашьаҭала.

Астатиа 30. СССР асоциализм адунеитә системеи асоциалисттә еимабзиареи ирхуҭаны излаҟоу ала, иарҽиоит, иагьарҕуҕуоит асоциалисттә интернационализм ашьаҭала асоциализм атәылақуа зегьы рҟны аиҩызареи, аусеицуреи, аиҩызаратә еицхыраареи, активла ирылахууп аекономикатә интеграциеи аҵьа адунеижәларбжьаратәи асоциалисттә еизшареи.

5-тәи АХЫ.

Асоциалисттә Ҵьынҵьтәыла ахьчара

Астатиа 31. Асоциалисттә Ҵьынҵьтәыла ахьчара аҳәынҭқарра акырʒа зҭазк'уа афункциа хадақуа ируакыуп, ажәлар зегьы ирусуп.

Асовет жәлар рсоциалисттә иааирақуеи, рҭынчратә ҵьеи, аҳәынҭқарра асуверенитети, атерриториатә лакьымсреи рыхьчара гуҭакыс иҟаҭаны СССР аҟны иаҧҭоуп Арбҵьар Мчқуа, ишьақургылоуп зегьирзеиҧшу арратә уалҧшьа.

Ажәлар рҽаҧхьа СССР Арбҵьар Мчқуа ируалуп — асоциалисттә Ҵьынҵьтәыла қугуҕрала ахьчара, дарбанзаалакгьы агрессор иаразнакыҭәкьа аҽагылара иҭара гарантиазтәуа аибашьра еснагь иазхианы аҟазаара.

Астатиа 32. Аҳәынҭқарра иалнаршоит атәыла ашәарҭадареи ахыхьчареи, СССР Арбҵьар Мчқуа еиқунаршәоит иаҭахыу зегьрыла.

Аҳәынҭқарратә усбарҭақуеи, ауаажәларратә организациақуеи, амаҭурауааи, ауаатәыҩсеи атәыла ашәарҭадара алыршареи уи ахыхьчара арҕуҕуареи рзы руалҧшьақуа азҧхьагуанаҭоит ССР Реидгыла азакуанҧҭара.

II. АҲӘЫНҬҚАРРЕИ АХАҬАРЕИ

6-тәи АХЫ.

СССР ауаатәыҩсара.

Ауаатәыҩса рзинеиҟарара

Астатиа 33. СССР аҟны ишьақургылоуп иакыу аидгылатә уаҩытәыҩсара. Ареспублика еидгыла дарбанзаалакгьы ауаҩытәыҩса СССР дауаҩытәыҩсоуп.

Асоветтә уаҩытәыҩсара ануреи ацәыʒреи рышьаҭақуеи рпориадоки шьақунаргылоит СССР ауаҩытәыҩсаразы азакуан.

Аҳәаанырцәан иҟоу СССР ауаатәыҩса Асовет ҳәынҭқарра иахьчоит, ирхылаҧшуеит.

Астатиа 34. СССР ауаатәыҩса азакуан аҽаҧхьа еиҟароуп хылҭшьҭрас, асоциалтәи амалтәи ҭагылазаашьас ирымазаалакгьы расас, милаҭс изеиуазаалакгьы, дхаҭа, дыҧҳәыс, ҭарас ирымазаалакгьы, бызшәас ирҳәозаалакгьы, адинхаҭара ишазыҟазаалакгьы, рнапы злакыу ҟазшьас иамазаалакгьы, иахьынхозаалакгьы уҳәа убас егьырҭ аҭагылазаашьақуа ирхьмырҧшыкуан.

СССР ауаатәыҩса рзинеиҟарара алыршахоит аекономикатәи, аполитикатәи, асоциалтәи, акультуратәи ҧсҭазаара аусхккуа зегьы рҟны.

Астатиа 35. СССР аҟны аҧхәыси ахаҭеи зинла еиҟароуп.

Абарҭ азинқуа рынагʒара алыршахоит аҭареи, азанааҭтә зыҟаҭареи риураҽы, аҵьаҽы, уи зыҧсоу ахушәараҽы, аусура рыҭараҽы, ауаажәларра-политикатәи акультуратәи усураҽы аҳәса ахацәа ираҟараны алшарақуа рыҭарала, иара убас аҳәса рҵьеи ргуабзиареи рыхьчаразы аусмҩаҧгатә ҷыдақуа рынагʒарала; аҳәса аҵьеи анреи реилагʒара рылзыршо аҭагылазаашьақуа раҧҭарала; анреи ахуҷреи зинла рыхьчарала, аматериалтәи аморалтәи цхыраарала зцәазтәым аҳәсеи асабицәа змоу анацәеи, зыху ршәо аҧсшьарақуеи егьырҭ альготақуеи рыҭара налаҭаны, зыкура маҷу ахуҷкуа змоу аҳәса русура аамҭа маҷ-маҷ аиҭатәрала.

Астатиа 36. Еиуеиҧшым амилаҭкуеи арасақуеи иреиуоу СССР ауаатәыҩса ирымоуп еиҟароу азинқуа.

Абарҭ азинқуа рынагʒара алыршахоит СССР амилаҭкуеи ажәлар маҷқуеи зегьы аганқуа зегьрыла рҽиареи реизааигуахареи рполитикала, асоветтә патриотизми асоциалисттә интернационализми рҭасала ауааҧсыра рааʒарала, рхатәы бызшәеи СССР егьырҭ ажәларқуа рбызшәақуеи ахрархуара алыршарала.

Азинқуа иаахтны, мамзаргьы иныкурҧшны иарбанзаалакгьы реиҭатәра, арасатәи амилаҭтәи ҟазшьақуа рыла ауааҧсыра рзы иаахтны, мамзаргьы иныкурҧшны аҧыжәарақуа рышьақургылара ,иара убас арасатә, мамзаргьы амилаҭтә ҽалкаара иарбанзаалакгьы азыкугылара, аиҕарара, мамзаргьы атәамбара — закуанла ахьырхура роуеит.

Астатиа 37. Аҳәаанырцәтәи ауаатәыҩсеи СССР аҟны ауаҩытәыҩсара змам ауааи азакуан иазҧхьагуанаҭо азинқуеи ахақуитрақуеи гарантиала ироуеит, убарҭ рхыҧхьаʒараҽы закуанла дара ирхатәу ,рмазаратәи рҭаацәа-

ратәи уҳәа егьырҭ рзинқуа рыхьчаразы аусҙбарҭа, мамзаргьы егьырҭ аҳәынҭқарратә усбарҭақуа рышка ахеиҭаҳәара азин налаҭаны.

СССР атерриториаҽы иҟоу аҳәаанырцәтәи ауаатәыҩсеи ауаҩытәыҩсара змам ауааи ируалуп СССР Аконституциа ҳаҭыр ақурҭаларц, асоветтә закуанқуа ирықуныҟуаларц.

Астатиа 38. СССР ахыҭәахра азин рнаҭоит аҳәаанырцәтәи ауаатәыҩса, аҵьажәлар ринтересқуеи аҭынчра ауси рзы, ареволиуциатәи амилаҭ-хақуиҭтәратәи ҭысраҽы алахуразы, ипрогрессивтәу ауаажәларра-политикатә, анаукатә, мамзаргьы даҽа рҽиаратә усурак азы изышьклаҧшуа.

7-тәи АХЫ.

СССР Ауаатәыҩса рзин хадақуа, рхақуиҭрақуа, руалҧшьақуа

Астатиа 39. СССР ауаатәыҩса инагҙаҭәҟьаны ирымоуп СССР Аконституциеи асоветтә закуанқуеи рыла ирылаҳәоу, игарантиатәу асоциал-економикатәи, аполитикатәи, хаҭалатәи азинқуеи ахақуиҭрақуеи. Асоциалисттә шьақугылашьа иалнаршоит азинқуеи ахақуиҭрақуеи рырҭбаара, асоциал-економикатәи акультуратәи ҽиара апрограммақуа рынагҙара инақуршәаны ауааҧсыра рҧсҭазааратә ҭагылазаашьақуа иааиҧмырҟьаҙакуа реиҧьтәлара.

Ауааҧсыра рхы иадырхуо азинқуеи ахақуиҭрақуеи аҧырхага рырымҭозароуп ауаажәларреи аҳәынҭқарреи ринтересқуеи егьырҭ ауааҧсыра рзинқуеи.

Астатиа 40. СССР ауаатәыҩса аусура азин рымоуп, даҽакала иаҳҳәозар, гарантиала аусурҭа рыҭара, рҵьа заҟароуи ахаҭабзиара зеиҧшроуи рыла аху роуа, аҳәынҭқарра ишьақунаргылаз иреиҭаҙоу аху аҭкыс илаҟумкуан, — азанааҭ алхреи, ирымпыҭаманшәалахо инақуршәаны рнапы здыркыша аусуреи, рҟыбаҩи, рзанааҭтә ҽазыҟаҭареи, рҭареи рзы азин налаҭаны, насгьы ауаажәларратә ҭахрақуа ҳасаб рзуны.

Абри азин алыршахоит анхамҩа асоциалисттә системала, аарыхгатә мчқуа инхьамырнааҙакуа рышьҭыҭрала, худа-ҧсада азанааҭтә ҭарала, аҵьатә квалификациа ашьҭыхрала, азанааҭ ҽыцқуа дырҭарала, азанааҭтә мҩақуҭареи аусура рыҭареи рсистемақуа рырҽиарала.

Астатиа 41. СССР ауаатәыҩса аҧсшьара азин рымоуп.

Абри азин алыршахоит аусуцәеи аматҭура иалоуи рзы 41 сааҭ иреиҳамкуа ишьақургылоу аусуратә мчыбжьала, азанааҭқуеи аарыхрақуеи жәпакы рзы еиҭатәу аусуратә мшала, уахынла аусура аамҭа аиҭатәрала; есышықуса зыху ршәо аҧсшьарақуеи есымчыбжьа аҧсшьара мшқуеи рыҭарала, иара убас акультуратә-ҭаралашаратәи агуабзиарахьчаратәи усҳәарҭақуа, амассатә спорт, афизкультура, атуризм рырҽиареи рырҭбаареи рыла; иахьынхо аҭыҧаҽы аҧсшьаразы алшара маншәалақуеи аусура ахыхь зхы иақуиҭу раамҭа еиҷаҳарала ахархуаразы егьырҭ аҭагылазаашьақуеи рыҟаҭарала.

Аколнхацәа русура аамҭеи рыҧсшьареи заҟароу мҩақурҭоит аколнхарақуа.

Астатиа 42. СССР ауаатәыҩса агубзиарахьчара азин рымоуп.

Абри азин алыршахоит агуабзиарахьчара аҳәынҭқарратә усбарҭақуа ирырҭо худа-ҧсада аквалификациатә медицинатә цхыраарала; ауаатәыҩса рыхушәтәреи ргуабзиара арҕуҕуареи рзы аусҳәарҭақуа рырҭбаарала; ашәарҭадара атехникеи аарыхратә санитариеи рырҽиареи рырманшәалареи рыла; апрофилактикатә усмҩаҧгатә ҭбаақуа рынагҙарала; иааҳакуршаны иҟоу аҧсабара арзҩыдаразы аусмҩаҧгатәқуа рыла; иҳаҭагыло абиҧара ргуабзиара ҷыдала агуцаракрала, аҭареи аҵьатә ааҙареи ирыдҳәалам ахуҷқуа рҵьа ақуиҭымтәрала; ачымазарақуа раҧырҟуҟуаареи реиҭатәреи хырхарҭас измоу, ауаатәыҩса акыршықуса активла рҧсҭазаара алыршара иазкыу анаукатә еилкаарақуа рымҩаҧгарала.

Астатиа 43. СССР ауаатәыҩса азин рымоуп рықурахь инеир, ачымазара рыхьыр, иара убас аусура нагҙаҭәҟьаны, мамзаргьы хуҭакахьала ирылмшо иҟалар, иныҟузго дрыҧхар аматериалтә еиқуршәара роурц.

Абри азин гарантиартәуеит аусуцәеи, аматҭура иалоуи аколнхацәеи рсоциалтә страхрала; аамҭала аусура алымшараан ацхыраагҙагақуа рыҭарала; ақурахь анеиразы, ахымхуаразы, иныҟузго дызҧхаз аҳәынҭқарреи аколнхарақуеи рхарҵьала апенсиақуа рыҭарала; аусура алшара хуҭакахьала изцәыҙыз ауаатәыҩса аусурҭа рыҭарала; иажәҙахьоу ауаатәыҩсеи ахымхуацәеи рыгуцаракрала; асоциалтә еиқуршәара егьырҭ аформақуа рыла.

Астатиа 44. СССР ауаатәыҩса анхарҭа азин рымоуп.

Абри азин алыршахоит аҳәынҭқарратәи ауаажәларратәи анхарҭатә фонд арҽиареи ахьчареи рыла, акооперативтәи хаҭалатәи анхарҭатә ргылара ацхыраарала, анхарҭатә ргылара апрограмма наргҙацыҧхьаҙа ироуа анхарҭа ауаажәларратә контроль аманы, қунагала аизшарала, иара убас аквартиреи акоммуналтә маҭзурақуа рзы ашәахтә дуумкуан иахьыҟоу ала. СССР ауаатәыҩса ирырҭоу анхарҭа еиҷаҳауазароуп.

Астатиа 45. СССР ауаатәыҩса аҭара азин рымоуп.

Абри азин алыршахоит аҭара ахкқуа зегьы худаҧсада рымҩаҧгарала, аҽар зегьирзеиҧшу ихымҧадатәу абжьаратә ҭара рыҭарала, азанааҭ-техникатә, абжьаратә, иҷыдоу, иреиҳау аҭара нарҭбааны арҽиарала, аҭареи, аҧсҭазаареи, аарыхреи реимадара шьаҭас иаҭаны; азаочнитәи хулҧазтәи аҭара арҽиарала; аҭаҩцәеи астудентцәеи аҳәынҭқарратә стипендиақуеи альготақуеи рыҭалара; ашколтәрҭагатә шәҟуқуа худа-ҧсада рыҭарала; ашкол аҟны рхатәы бызшәала аҭара дырҭара алыршарала; рхала аҭара роуц азы аҭагылазаашьақуа раҧҭарала.

Астатиа 46. СССР ауаатәыҩса акультура ақуҽиарақуа ахрархуара азин рымоуп.

Абри азин алыршахоит аҳәынҭқарратәи ауаажәларратәи фондқуа рҟны иҟоу аҵьынҵьтәылатәи адунеитәи культура амалқуа еицырзеиҧшны ахрархуарала; атәыла иахьаҭанак'уа акультура-ҭаралашаратә усҳәарҭақуа рырҽиареи қунагала реизшареи рыла; ателехуаҧшреи, арадиои, ашәҟуҭыжьратә уси, апериодикатә кьыҧхьи, худа-ҧсада рхы иадырхуо абиблиотекақуеи рырҽиарала; аҳәаанырцәтәи аҳәынҭқаррақуа рҟны акультуратә еимадарақуа рырҭбаарала.

Астатиа 47. СССР ауаатәыҩса акоммунисттә ргылара агуҭакқуа инарықуршәаны, анаукатәи, атехникатәи, асахьаркыратәи рҽиара ахақуиҭра гарантианы ирымоуп. Уи алыршахоит анаукатә еилкаарақуеи, аҽыцаҧшьгарақуеи, арационализатортә усуреи нарҭбааны рымҩаҧгарала, алитературеи аҟазареи рырҽиарала. Аҳәынҭқарра иаҧнаҭоит абри азы иаҭахыу аматериалтә ҭагылазаашьақуа, ацхыраара рнаҭоит ахатәгуаҧхаратә гуҧқуеи арҽиаратә еидгылақуеи, жәлар рынхамҩеи аҧсҭазаара егьырҭ аусхкқуеи рҟны аҽыцаҧшьгарақуеи арационализатортә жәалагалақуеи раларҭәара еиҽнакаауеит.

Авторцәеи, аҩыцаҧшыгаҩцәеи, арационализаторцәеи зинкуа ахьчоит аҳәынтқарра.

Астатиа 48. СССР ауаатәыҩса азин рымоуп аҳәынтқарратәи ауаажәларратәи ускуа анапхгара рытареи азеиҧшҳәынтқарратәи атыҧантәи ацакы змоу азакуанкуеи акутарақуеи рылацәажәареи рыдкылареи ирылахурц.

Абри азин алыршахоит жәлар рдепутатцәа Рсоветқуеи егьырт иалырх'уа аҳәынтқарратә усбартақуеи алырхырц, наегьы дара рхатақуа урт рахь ралхрала, жәлары зегьы ралацәажәарақуеи рыбжьатарақуеи рҩы, жәлар рконтроль аҩы, аҳәынтқарратә усбартақуеи, ауаажәларратә организациақуеи, ауаажәларратә хаҧшьгаратә усбартақуеи русураҩы, аҧьатә коллективқуеи, ауаа иахьынхо атыҧкуа рҟны имфаҧырго анзарақуеи рҩы ралахурала.

Астатиа 49. СССР дарбанзаалакгьы ауафытәыҩса азин имоуп аҳәынтқарратә усбартақуеи ауаажәларратә организациақуеи русура аиҧьтәразы ажәалагалақуа ҟаитцарц, аусураҩы агхақуа акритика рзиурц.

Аматцурауаа ируалуп ишьақургылоу аҩхәарақуа ирыхмырҧақуан ирыхуаҧшларц ауаатәыҩса ражәалагалақуеи рарзаҳалқуеи, урт ртакқуа рырталарц наегьы изыхутәу аусмфаҧгатәқуа рыдыркылаларц.

Акритиказы ашьклаҧшра ҟалом. Акритиказы ашьклаҧшра ҟазцо ауаа атакҧхықура иакудыршәоит.

Астатиа 50. Ажәлар ринтересқуа инарыкуршәаны, асоциалисттә шьақугылашьа арбубуареи арҽнареи гутакыс икатцаны, СССР ауаатәыҩса ажәа, акьыҧхь, аизарақуа, амитингқуа, аулицатә ныкуарақуа, ademонстрациақуа рхақуитра гарантианы ирымоуп.

Абарт аполитикатә хақуитрақуа рынагзара алыршахоит ацьажәлари дара рорганизациақуеи ауаажәларратә хыбрақуеи, аулицақуеи, аштақуеи рытарала, аинформация нартбааны алартәарала, акьыҧхьи, ателехуаҧшреи, арадиои ахрархуаразы алшара рытарала.

Астатиа 51. Акоммунисттә ргылара агутақкуа инарыкуршәаны СССР ауаатәыҩса азин рымоуп аполитикатә активреи ахаҧшьгареи рырҽиареи зхыҧхьазара рацәоу ринтересқуа рхартәаареи ирыцхрааруа ауаажәларратә организациақуа рҟны рееидтцара.

Ауаажәларратә организациақуа дара руставтә уснагзатәқуа кҽиарала рынагзаразы атагылазаашьақуа гарантианы ирымоуп.

Астатиа 52. СССР ауаатәыҩса рзы иазхатцоуп адинхатцара ахақуитра, даеакала иухәозар, иарбанзаалакгьы адинхатцара, адинхатцаратә культқуа рынагзара, мамзаргьы иарбанзаалак динхатцарак анамыгзара, атеисттә пропаганда амфаҧгара рзин. Адинхатцарақуа ирхырҟьаны аиҧарареи аицәымҧреи раҧшьгара ҟалом.

СССР аҟны ауахуама аҳәынтқарра иакутхоуп, ашкол— ауахуама иакутхоуп.

Астатиа 53. Атаацәара аҳәынтқарра иахьчоит.

Хатцара-ҧхәысра рыбжьартцоит аҧхәыси ахатцеи рхатәгуаҧхарала еикушахатны; хатцеи ҧхәыси ртаацәаратә еизыказаашьақуа рҟны инагзатәкьаны зинла еикароуп.

Аҳәынтқарра атаацәа ирыцхрааруеит ахуҵтәы усҳәартақуа нартбааны раҧтцареи рырҽиареи рымфала, абзазаратә матцзуреи азеиҧш крыфареи реиҽкаареи реиҧьтәреи рыла, ахуҵы данилак ацхыраагзагақуа рытарала, ахшара рацәа змоу атаацәарақуа ацхыраагзагақуеи альготқуеи рытарала, — иара убас атаацәара ацхыраагзагақуеи ацхыраареи егьырт рхкқуа рытарала.

Астатиа 54. СССР ауаатәыҩса рхатара аламкьыспа гарантианы ирымоуп. Дарбанзаалакгьы ддырбаандафыр ҟалом аусзбарта ақутареи апрокурор исанкциеи рыда.

Астатиа 55. СССР ауаатәыҩса рынхартақуа рыламкьыспа агарантиа рымоуп. Дарбанзаалакгьы азин имам уаҟа инхауа ианыртахымха закуантә шьатада анхарта дыҩналарц.

Астатиа 56. Ауаатәыҩса хаталатәи рыҧстазаара, асалам шәкукуа реимдара, ателефонтә еицәажәарақуа, ателеграфтә дырратарақуа рымаза ахьчоит азакуан.

Астатиа 57. Ахатара ҳатыр ақутцара, ауафытәыҩса изинкуеи ихақуитреи рыхьчара — аҳәынтқарратә усбартақуеи, ауаажәларратә организациақуеи, аматцурауаан зегьы ируалуп.

СССР ауаатәыҩса азин рымоуп ақуххрақуа рҟнытә усзбартала ирыхьчарц рыхьз-рыҧшеи, раҳатыри, рыҧстазаареи, ргуабзиареи, хатала ахақуитреи, рмали.

Астатиа 58. СССР ауаатәыҩса азин рымоуп аматцурауаан аҳәынтқарратәи ауаажәларратәи усбартақуеи рхымфаҧгашьақуа ирзашшырц. Абарт ашшыҧхьызқуа ирыхуаҧшроуп азакуан ишьақунаргыло апориадоки аҽҳәарақуеи инарыкуршәаны.

Азакуан еилаганы рхатарнакрақуа ирзырҳаны, ауаатәыҩса рзинқуа ирҧырхагоу аматцурауаа русура закуанла ишьақургылоу апориадок инақуршәаны иазашшыр ауеит аусзбартаҩы.

СССР ауаатәыҩса азин рымоуп ахәынтқарратәи ауаажәларратәи организациақуа, иара убас рматцуратә уалқуа рынагзараан аматцурауаа изакуандароу русура иахьаны ироуз аҧхаста архынҳәра, азакуан ишьақунаргыло апориадок инақуршәаны.

Астатиа 59. Азинқуеи ахақуитрақуеи ралыршара ақутхам ауаагьсыра дара руалҧшьақуа рынагзара.

СССР ауаатәыҩса ируалуп СССР Аконституциеи асоветтә закуанқуеи ирықунықуаларц, асоциалисттә еицынхара аҧкарақуа хатыр рыкуртцаларц, реаҧсатәны инаргаларц СССР ауафытәыҩса ихьз харакы.

Астатиа 60. Аусура зылшо СССР ауафытәыҩса дарбанзаалакгьы иуалуп, хьзи-ҧшеи змоу иус ауп иалихыз ахырҳара злоу ауаажәларратә усураҩы ламыс цкьала аусура, аҧьа дисциплина ақунықуара. Ахырҳара злоу ауаажәларратә усура ацәхьатцра асоциалисттә уаажәларра апринципқуа ираабуам.

Астатиа 61. СССР ауафытәыҩса иуалуп ихьчаларц, иагьирбубуаларц асоциалисттә хатәмал. СССР ауафытәыҩса иуалҧшьоуп — аҳәынтқарратәи ауаажәларратәи мал аимтцәарақуеи ишакум аныхреи дырҽагыланы дықупаларц, жәлар рмал денчаҳаларц.

Асоциалисттә хатәмал аҧхаста азто ауаа закуанла иахьырхухоит.

Астатиа 62. СССР ауафытәыҩса иуалуп Асовет хәынтқарра аинтересқуа ихьчаларц, уи амчхареи аҳатыри рырбубуара дацхрааларц.

Асоциалисттә Цьынцьтәыла ахьчара — СССР дарбанзаалакгьы ауафытәыҩса иуалҧшьоуп.

Аҧсадгьыл аҧсахра — ажәлар рҽаҧхьа цәгьоура бааҧсзоуп.

Астатиа 63. СССР Арбцьар Мчқуа рыриадқуа рҟны арратә матцзура — асовет уаатәыҩса ҳатыр зқуу руалҧшьа ауп.

Астатиа 64. СССР дарбанзаалакгьы ауафытәыҩса иуалуп — егьырт ауаатәыҩса рмилаттә хьзы-ҧша ҳатыр ақуитцарц, милатрацәала еилоу Асовет хәынтқарра амилатқуеи ажәлар маҷқуеи реифызара ирбубуаларц.

Астатиа 65. СССР ауафытәыҩса иуалуп егьырт ауаа рзинқуеи рзакуантә интересқуеи ҳатыр рыкуитцаларц, иерынимыршәаларц антиуаажәларратә хымфаҧгашьақуа, зегьрыла дацхрааларц ауаажәларратә пориадок ахьчара.

Астатиа 66. СССР ауаатәыҩса ируалуп ахучқуа разара гушаркларц, урт ахырҳара злоу ауаажәларратә цьа иазыкартцаларц, асоциалисттә уаажәларра иаҧсатәкьоу ачленцәа ракуны ираазаларц. Ахшара ируалуп ранацәеи рабацәеи гуцаркларц, урт ирыцхрааларц.

Астатиа 67. СССР ауаатәыҩса ируалуп ирхьчаларц аҧсабара, уи абеиарақуа.

Астатиа 68. Аҭоурыхтә баҟақуеи егьырҭ акультуратә малқуеи рыхьчара агуцаракра — СССР ауаатәыҩса ируалуп.

Астатиа 69. СССР ауаҩытәыҩса иинтернационалтә уалны иҟоуп — егьырҭ атәылақуа рыжәларқуа рҟны аиҩызареи аусеицуреи рырҿиара ацхраара, зегьризеиҧшу аҭынчра адгылара, арҕуҕуара.

III. СССР АМИЛАҬ-ҲӘЫНҬҚАРРАТӘ ШЬАҚУГЫЛАШЬА

8-тәи АХЫ.

СССР—еидгылатә ҳәынҭқарроуп

Астатиа 70. Асоветтә Социалисттә Республикақуа Реидгыла — амилаҭқуа хақуиҭрала рыхҳәаақуҭареи зинла еиҟароу Асоветтә Социалисттә Республикақуа хатәгуаҧхарала реидлареи ирылҭшәаны иҟалаз асоциалисттә федерализм апринцип ашьаҭала иаҧҭоу иакыу аидгылатә милаҭрацәатә ҳәынҭқарроуп.

СССР иаанарҧшуеит асовет жәлар рҳәынҭқарратә акзаара, амилаҭқуеи ажәлар мачқуеи зегьы еиланарҭәоит акоммунизм аицыргылара агуҭаккуа рзы.

Астатиа 71. Асоветтә Социалисттә Республикақуа Реидгылаҿ рҿеидыркылоит.

Урыстәылатәи Асоветтә Федеративтә Социалисттә Республика.

Украинатәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Белоруссиатәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Узбектәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Казахтәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Қырҭтәылатәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Азербаиҧьантәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Литватәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Молдавиатәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Латвиатәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Киргизиатәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Таҧьыкьтәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Ермантәылатәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Туркмениатәи Асоветтә Социалисттә Республика,
Естониатәи Асоветтә Социалисттә Республика,

Астатиа 72. Иарбанзаалакгьы ареспублика еидгыла СССР хақуиҭрала алҭра азин шамоу иаанхоит.

Астатиа 73. Асоветтә Социалисттә Республикақуа Реидгыла аҳәынҭқарратә мчра иреиҳау иара аусбарҭақуеи анапхгараҭареи рыла хадара рызнауеит:

1) СССР аилазаарахь ареспублика ҿыцқуа рыдкылара; ареспублика еидгылақуа реилазаараҿы автономтә республика ҿыцқуеи автономтә областқуеи рыҟалара ашьақурҕуҕуара;

2) СССР аҳәынҭқарратә ҳәаақуа разҧхьагуаҭара, ареспублика еидгылақуа рбжьара аҳәаақуа рыҧсахрақуа рышьақурҕуҕуара;

3) аҳәынҭқарратә мчреи анапхгараҭареи рреспубликатәи рҭыҧантәи усбарҭақуа реиҿкаареи русуреи рзеиҧш лагаламҭақуа рышьақургылара;

4) СССР атерриториа зегьы аҟны иакыу азакуанҧҭаратә рманшәалара алыршара, СССР Реидгылеи ареспублика еидгылақуеи рзакуанҧҭара ашьаҭақуа рышьақургылара;

5) иакыу асоциал-економикатә политика амҩаҧгара, атәыла аекономика анапхгараҭара; анаука-техникатә прогресс ахырхарта хадақуа, аҧсабаратә ресурсқуа еиҷаҳарала ахрархуареи рыхьчареи рзы азеиҧш усмҩаҧгатәқуа разҧхьагуаҭара; СССР аекономикатәи асоциалтәи ҿиара аҳәынҭқарратә планқуа аус рыдулареи рышьақурҕуҕуареи, урҭ ирынагӡашьоу азы аҳасабрбақуа рышьақурҕуҕуара;

6) СССР иакыу аҳәынҭқарратә биуҧьет аҟаҭареи ашьақурҕуҕуареи, уи ианагӡашьоу азы аҳасабрба ашьақурҕуҕуара; иакыу аҧаратәи акредиттәи система анапхгараҭара; СССР аҳәынҭқарратә биуҧьет аҟаҭаразы инеиуа ашәахтәқуеи алагалақуеи рышьақургылара; ахуқуеи аҧьа ахушәарақуеи русхк аҟны аполитика азҧхьагуаҭара.

7) жәлар рынхамҩа аусхкқуа, аидҭарақуа, аидгылатә напаҭаҟа иҟоу анаплаккуа анапхгара рыҭара; аидгыла-республикатә напаҭаҟа иҟоу аусхкқуа азеиҧш напхгара рыҭара;

8) аҭынчреи аибашьреи, асуверенитет ахьчара, СССР аҳәынҭқарратә ҳәаақуеи атерриториеи рыхьчара, атәылахьчара аиҿкаара, Арбҧьар Мчқуа анапхгара рыҭара рызҭаатәқуа;

9) аҳәынҭқарратә шәарҭадара алыршара;

10) адунеижәларбжьаратәи аизыҟазаашьақуа рҟны СССР ахаҭарнакра; аҳәаанырцәтәи аҳәынҭқарракуеи адунеижәларбжьаратәи организациақуеи рҟны СССР аимадарақуа; аҳәаанырцәтәи аҳәынҭқарракуеи адунеижәларбжьаратә организациақуеи рҟны ареспублика еидгылақуа рзыҟазаашьақуа рзеиҧш пориадоки рхырхарҭеи рышьақургылара; аҳәынҭқарратә монополиа ашьаҭала адәныҟатәи ахуҳахуҭреи адәныҟа-економикатә усура егьырҭ ахккуеи;

11) СССР Аконституциа ишыкуныҟуо азы аконтроль, ареспублика еидгылақуа Рконституциақуеи СССР Аконституциеи реиқуршәара алыршара;

12) азеиҧшеидгылатә ҭакы змоу егьырҭ азҭаатәқуа рыӡбара.

Астатиа 74. СССР азакуанқуа еиҟараны амч рымоуп ареспублика еидгылақуа зегьы ртерриториаҿы. Ареспублика еидгыла азакуан азеиҧшеидгылатә закуан иақумшәо ианыҟала, амч аиуеит СССР азакуан.

Астатиа 75. Асоветтә Социалисттә Республикақуа Реидгыла атерриториа акыуп, ареспублика еидгылақуа ртерриториақуа уи иалоуп.

СССР асуверенитет, иара территориа зегьы аҟны амч амоуп.

9-тәи АХЫ.

Аидгылатә Советтә Социалисттә Республика

Астатиа 76. Ареспублика еидгыла — исуверентәу советтә социалисттә хәынтқарроуп, егьырт асоветтә республикақуа ирылахуны, Асоветтә Социалисттә Республикақуа Реидгыла иалоуп.

СССР Аконституциа 73-тәи астатиа аҟны иарбоу анҭыц ареспублика еидгыла иара атерриторияҿы иара аҳала аҳәынтқарратә мчра нанагзоит.

Ареспублика еидгыла иамоуп иара Аконституциа, СССР Аконституциа иақушәо, ареспублика аҧыдаракуа ҳасаб рзызуа.

Астатиа 77. Ареспублика еидгыла алахууеит ССР Реидгыла хадара зызнауа азцаатәқуа рызбараҿы, СССР Иреиҳазоу Асовет аҿы, СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум аҿы. СССР Аиҳабыра рҿы уҳәа убас егьырт ССР Реидгыла аусбартақуа рҿы.

Ареспублика еидгыла иалнаршоит иара атерриториаҿы комплексла аекономикатәи асоциалтәи ҿиара, иара атерриториаҿы ССР Реидгыла ахатарнакракуа рынагзара иацхраауеит, СССР аҳәынтқарратә мчра иреиҳау аусбартақуа рықутцаракуа аҧстазааараҿы инанагзоит.

Иара иазбо азцаатәқуа рҿы ареспублика еидгыла имҩақунацоит, аконтроль азнауеит аидгылатә напатцаҟа якоу анаплакқуа, аусҳәартақуа, аорганизациақуа русура.

Астатиа 78. Ареспублика еидгыла атерриторија зыҧсаххом иара ақушаҳатымкуа. Ареспублика еидгылақуа рбжьара аҳәааақуа ҧсаххар калоит изыхутоу ареспубликақуа наҟ-аақ реиқушаҳатрала, уи шьақунарбуҩуоит ССР Реидгыла.

Астатиа 79. Ареспублика еидгыла иазҧхьагуанатоит иара атәылаҿацәтәи, аобласттәи, аокругтәи, араионтәи еихшара, насгьы административтә-территориатә шьақугылашьа егьырт азцаатәқуа азбоит.

Астатиа 80. Ареспублика еидгыла азин амоуп аҳәаанырцәтәи аҳәынтқаррақуа рҿы аизыказаашьақуа шьақунаргыларц, урт рҿы аиқушаҳатрақуа бжьанацарц, адипломатиатәи аконсультәи хатарнакракуа еимнадаларц, адунеижәларбжьаратәи аорганизациақуа русура иалахурц.

Астатиа 81. Ареспублика еидгылақуа рсуверентә зиикуа ахьчоит ССР Реидгыла.

10-тәи АХЫ.

Автономтә Советтә Социалисттә Республика

Астатиа 82. Автономтә республика ареспублика еидгыла аилазаара иалоуп.

Автономтә республика ССР Реидгылеи ареспублика еидгылеи рзинқуа рынҭыц иара ахала иазбоит анапатцаҟа иқоу азцаатәқуа.

Автономтә республика иамоуп иара Аконституциа, СССР Аконституциеи ареспублика еидгыла Аконституциеи ирықушәо, автономтә республика аҧыдаракуа ҳасаб рзызуа.

Астатиа 83. Автономтә республика алахууеит ССР Реидгылеи ареспублика еидгылеи хадара азыруа азцаатәқуа рызбараҿы, аҳәынтқарратә мчра иреиҳау аусбартақуеи анапхгареи хазы-хазы ССР Реидгылеи ареспублика еидгылеи рыла.

Автономтә республика иалнаршоит иара атерриториаҿы комплексла аекономикатәи асоциалтәи ҿиара, иацхраауеит ССР Реидгылеи ареспублика еидгылеи рхатарнакракуа иара атерриториаҿы рынагзара, аҧстазаараҿы инанагзоит ССР-и ареспублика еидгылеи рҳәынтқарратә мчреи рнапхгареи рықутцаракуа.

Иара иазбо азцаатәқуа рзы автономтә республика имҩақунацоит, аконтроль азнауеит аидгылатәи, ареспубликатәи (аидгылатә-республикатәи) напатцаҟа иқоу анаплакқуа, аусҳәартақуа, аорганизациақуа русура.

Астатиа 84. Автономтә республика атерриториа зыҧсаххом иара ақушаҳатымкуан.

Астатиа 85. Урыстәылатәи Асоветтә Федеративтә Социалисттә Республика иалоуп автономтә советтә социалисттә республикақуа: Башкириатәи, Буриаттәи, Даҧыстантәи, Кабарда-Балкариатәи, Калмыктәи, Карелиатәи, Комитәи, Мариитәи, Мордовтәи, Нхыц-Уаҧстәылатәи, Татартәи, Туватәи, Удмурттәи, Чечен-Ингуштәи, Чуваштәи, Иакуттәи.

Узбектәи Асоветтә Социалисттә Республика иалоуп Каракалпактәи Автономтә Советтә Социалисттә Республика.

Қырттәылатәи Асоветтә Социалисттә Республика иалоуп Аҧснытәи Аҧаратәи Автономтә Советтә Социалисттә Республикақуа.

Азербаицьантәи Асоветтә Социалисттә Республика иалоуп Нахичевантәи Автономтә Советтә Социалисттә Республика.

11-тәи АХЫ.

Автономтә области автономтә округи

Астатиа 86. Автономтә област алоуп ареспублика еидгыла, мамзаргьы атәылаҿацә. Автономтә област азы азакуан аднакылоит автономтә област жәлар рдепутатцәа Рсовет анашьтрала ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет.

Астатиа 87. Урыстәылатәи Асоветтә Федеративтә Социалисттә Республика иалоуп автономтә областқуа: Адыгеиатәи, Ашьха-Алтаитәи, Ауриатәи, Карачы-Черқьестәи, Хакастәи.

Қырттәылатәи Асоветтә Социалисттә Республика иалоуп Аахыц-Уаҧстәылатәи автономтә област.

Азербаицьантәи Асоветтә Социалисттә Республика иалоуп Ашьхара-Карабахтәи автономтә област.

Таҧыкьтәи Асоветтә Социалисттә Республика иалоуп Ашьха-Бадахшантәи автономтә област.

Астатиа 88. Автономтә округ алоуп атәылаҿацә, мамзаргьы аобласт аилазаара. Автономтә округқуа рзы азакуан шьақунарбуҩуоит ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет.

IV. ЖӘЛАР ЌДЕПУТАТЦӘА РСОВЕТЌУЕИ УРЦ РАЛХРА АПОРИАДОКИ

Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа, урц иаҧырцо аусбартақуа русуреи ирыдыркылаз ақутарақуеи рзы ауааҧсыра инеиҧынкыланы аинформациа рырцоит.

12-тәи АХЫ.

Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа русура асистемеи апринципқуеи

Астатиа 89. Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа — СССР Иреиҳазоу Асовет, ареспублика еидгылақуа Иреиҳазоу Рсоветқуа, автономтә республикақуа Иреиҳазоу Рсоветқуа, жәлар рдепутатцәа ртәылаҷацәтәи робласттәи Советқуа, автономтә областқуеи автономтә округқуеи жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа, ақалақьтәи, араионтәи, ақалақьқуа рқны араионтәи, аҳаблатәи, ақытатәи жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа — аҳәынтқарратә мчра аусбартақуа иакыу рсистема ауп.

Астатиа 90. СССР Иреиҳазоу Асовет, ареспублика еидгылақуа Иреиҳазоу Рсоветқуа, автономтә республикақуа Иреиҳазоу Рсоветқуа рхатарнакратә ҿҳәара — хушықуса.

Жәлар рдепутатцәа атыҧантәи Асоветқуа рхатарнакратә ҿҳәара — ҩышықусеи бжаки.

Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа рышка алхрақуа рымҩаҧгара азгуартоит изыхутоу Асоветқуа рхатарнакрақуа рыҿҳәара анцәара ҩымз иреитцамкуа ишыбжьоу.

Астатиа 91. Жәлар рдепутатцәа изыхутоу Рсоветқуа хадара ззыруа акрызтцазк'уа азтцаатәқуа ирыхуаҧшуеит, иагьырзбоит дара рсессиақуа рқны.

Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа иалырх'уеит еснагьтәи акомиссиақуа, иаҧырцоит анагзаратәи адтцақатцаратәи, иара убас дара аҳасабрба рзыкаztцо егьырц аусбартақуа.

Астатиа 92. Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа иаҧырцоит жәлартә контроль аусбартақуа, анаплакқуеи,аколнхарақуеи, аусбартақуеи, аорганизациақуеи рқны аҳәынтқарратә контроли аҧьажәлар руаажәларратә контроли еилазгзо.

Жәлартә контроль аусбартақуа игуарцоит аҳәынтқарратә планқуеи адтцақуеи ирынагзашьоу; иқуҧоит аҳәынтқарратә дисциплина аилагарақуеи, атыҧантәира ацәырцраҟуеи, аус ведомствола азнеиреи, аҧшәмадареи, амцхуныхраҟуеи, аилартатареи, абиурократизми ирҿагыланы; аҳәынтқарратә аппарат аусура арманшәалара иацхрааyеит.

Астатиа 93. Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа хатала, иасгьы дара иаҧырцо аусбартақуа рыла напхгара рзыруеит аҳәынтқарратәи, анхамҩатәи, асоциал-культуратәи ргылара аусхкқуа зегьы, ақутарақуа рыдыркылоит, урц рынагзара алдыршоит, ақутарақуа аҧсҭазаарақеы ирынагзашьоу азы аконтроль мҩаҧыргоит.

Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуеи дара иаҧырцо аусбартақуеи русуреи ирыдыркыло ақутарақуеи рзы ауааҧсыра есымша аинформациа рырцоит.

Астатиа 94. Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа русура шьақудыргылоит азтцаатәқуа коллективла, хақуитрала, аус дырны рылацәажәареи ақутара рыдкылареи рышьатала, зегьы ирбауа-ираҳауа, анагзаратәи адтцақатцаратәи усбартақуа, егьырц Асоветқуа иаҧырцо аусбартақуа, Асоветқуеи ауааҧсыреи рҿаҧхьа инеиҧынкыланы аҳасабрбақуа рыкатцарала, урц русураҿы ауаатәыҩса нарцбааны ралархурала.

13-тәи АХЫ.

Алхратә система

Астатиа 95. Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа зегьы рышка адепутатцәа ралхрақуа мҩаҧысуеит зегьирзеиҧшу, еикароу, иашоу алхратә зин ашьатала, мазалатәи абжьытарала.

Астатиа 96. Адепутатцәа ралхра зегьы ирзеиҧшуп; 18 шықуса зхытцхьоу СССР ауаатәыҩса зегьы азин рымоуп алхразы, насгьы дара алырхырц, закуанла ишьақургылоу апориадок инақуршәаны зхы зтәымкуан иҧхьазоу рыда.

СССР Иреиҳазоу Асовет адепутатс далырхыр ауеит 21 шықуса зхытцыз СССР ауаҩытәыҩса.

Астатиа 97. Адепутатцәа ралхра еикарала икоуп; дарбанзаалакгьы алхҩы имоуп бжьык; алхыҩцәа зегьы алхрақуа ирылахууп еикароу шьатала.

Астатиа 98. Адепутатцәа ралхрақуа иашанагзоуп: жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа зегьы рдепутатцәа хыкуқыла иалырх'уеит ауаатәыҩса.

Астатиа 99. Адепутатцәа ралхраан абжьытара мазала имҩаҧысуеит: алхыҩцәа ргуатахра анагзара аконтроль азура калом.

Астатиа 100. Адепутатрахь акандидатцәа рыкургылара азин рымоуп Асовет Еидгыла Акоммунисттә партиа аорганизациақуа, азанаат еидгылақуа, Зегьеидгылоутәи ленинтә Коммунисттә Ҿар Реидгыла, акооперативтә уҳәа убас егьырц ауаажәларратә организациақуа, аҧьатә коллективқуа, иара убасгьы архутақуа рҿы аруаа реизарақуа.

СССР ауаатәыҩсеи ауаажәларратә организациақуеи агарантиа рымоуп адепутатрахь акандидатцәа рполитикатәи, русуратәи, хаталатәи рказшьақуа хақуитрала, аганқуа зегьрыла ирылацәажәарц, иара убас аизарақуеи, акьыпҳьи, ателехуаҧшреи, арадиои рыла агитациа амҩаҧгара азин рымоуп.

Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа рахь алхрақуа рзы икартцо ахарцьқуа аҳәынтқарра иашәоит.

Астатиа 101. Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа рышка адепутатцәа ралхрақуа мҩаҧысуеит алхыртатә округқуа рқны.

СССР ауаҩытәыҩса, пқарак еиҧш, жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа ҩба инареиҳаны рышка иалхра калом. Асоветқуа рышка алхрақуа рымҩаҧгара алдыршоит ауаажәларратә организацнақуеи, аҧьатә коллективқуеи, архутақуа рҿы аруаа реизарақуеи рхатарнакцәа рыла еиҿыркааyа алхратә комиссиақуа.

Жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа рышка алхрақуа рымҩаҧгара апориадок азыҧхьагуанатоит СССР Реидгылеи аидгылатәи автономтәи республикақуеи рзакуанқуа.

Астатиа 102. Алхыҩцәа дара рдепутатцәа анапынтақуа рырцоит.

Жәлар рдепутатцәа изыхутоу Рсоветқуа алхыҩцәа рнапынтақуа ирыхуаҧшуеит, аекономикатәи асоциалтәи ҿиара апланқуа аус рыдулареи абиуцьет ашьақургыларси раан урц хасаб рзыруеит, анапынтақуа рынагзара еиҿыркааyеит, урц шынаргзаз ауаатәыҩса иреилдыркааyеит.

14-тәи АХЫ.

Жәлар рдепутат

Астатиа 103. Адепутатцәа жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа рҟны ажәлар рхатарнакгурагара змоу хатарнакцәаны иҟоуп.

Асоветқуа русура иалахуны, адепутатцәа ирызбоит аҳәынтқарратәи, анхамфатәи, асоциал-культуратәи ргылара азцаатәқуа, Асоветқуа рыкутарақуа аҧстазааратәы рынагзара еиҧыркаауеит, аҳәынтқарратә усбартақуеи, анаплакқуеи, аусҳәартақуеи, аорганизациақуеи русура аконтроль азыруеит.

Дара русураҿы адепутатцәа напхгагас иҟартоит азеиҧшҳәынтқарратә интересқуа, алхыртатә округ ауааҧсыра ртахрақуа хасаб рзыруеит, алхыфцәа иҟартцо анапынтақуа аҧстазааратәы рынагзара алдыршоит.

Астатиа 104. Адепутат иара ихатарнакгурагарақуа наигзоит иаарыхратәи иматцзуратәи усура еиҧымкьакуан.

Асовет асессиақуа раан, иара убас азакуан иазыҧхьагуанатә егьыртқуа раан адепутатратә хатарнакгурагарақуа рынагзаразы адепутат ихы дақуитыртәуеит аарыхратәи, мамзаргьы аматцуратәи уалҧшьақуа рынагзара аҟнытә, еснагь аус ахьиуа атыҧ аҿы бжьаратәла иуалафаху шиоуа.

Астатиа 105. Адепутат азин имоуп изыхутоу аҳәынтқарратә усбартақуеи аматцурауааи рышка азцаара каицарц, урт ируалуп азцаара атак иртарц Асовет асессиаҿы.

Адепутат азин имоуп аҳәынтқарратәи ауааажәларратәи усбартақуа, анаплакқуа, аусҳәартақуа, аорганизациақуа зегьы рышка идепутатратә усура азцаатәқуа рзы драшәажәарц, насгьы иқургылоу азцаатәқуа рылацәажәараҿы далахурц. Изыхутоу аҳәынтқарратәи ауааажәларратәи усбартақуа, анаплакқуа, аусҳәартақуа, аорганизациақуа рнапхгафцәа ируалуп иахмырҧакуан дрыдыркылаларц адепутат, насгьы уи иажәалагалақуа ирыхуаҧшларц закуанла ишьақургылоу аҿхәарақуа ирылагзаны.

Астатиа 106. Адепутат атагылазаашьақуа иоуеит иара изинқуеи иуалҧшьақуеи ҧынгылак рымамкуан, ахырҳара рыланы рынагзаларазы.

Адепутат илакьымсра, иара убас адепутатратә усура егьырт агарантиақуа шьақудыргылоит адепутатцәа рстатус азы Азакуан ССР Реидгылеи аидгылатәи автономтәи республикақуеи егьырт рзакуанҧцаратә актқуа рыла.

Астатиа 107. Адепутат иуалуп алхыфцәеи иара убас адепутатрахь кандидатс дыкузыргылаз аколлективқуеи ауааажәларратә организациақуеи рҿаҧхьа иара иусуреи Асовет аусуреи рзы ахасабрба каитцаларц.

Алхыфцәа ргурагара зызмыртцабыргыз адепутат иарбан аамтазаалакгьы аан шьтахька ирхынхәра калоит алхыфцәа реиҳарак рыкутцарала, закуанла ишьақургылоу апориадок инақуршәаны.

V. СССР АҲӘЫНТҚАРРАТӘ МЧРА ИРЕИҲАУ АУСБАРТАҚУЕИ АНАПХГАРЕИ

15-тәи АХЫ.

СССР Иреиҳазоу Асовет

Астатиа 108. Аҳәынтқарратә мчра иреиҳау усбартаны иҟоуп СССР Иреиҳазоу Асовет.

СССР Иреиҳазоу Асовет ахатарнакгурагара амоуп абри Аконституциала ССР Реидгыла анапхгара иатцанак'уа азцаатәқуа зегьы азбаларц.

СССР Аконституциа адкылара, уи аитакрақуа азыкатцара; СССР аилазаарахь ареспублика ҿыцқуа рыдкылара, автономтә республика ҿыцқуеи автономтә областқуеи рыкалара ашьақурҧубуара; СССР аекономикатәи асоциалтәи ҿиара аҳәынтқарратә планқуеи СССР аҳәынтқарратә биуцьети урт ирынагзашьоу азы аҳасабрбақуеи рышьақурҧубуара; иара ахасабрба азто ССР Реидгыла аусбартақуа рыкалара мфаҧысуеит СССР Иреиҳазоу Асовет ала мацара.

СССР азакуанқуа рыдыркылоит СССР Иреиҳазоу Асовет, мамзаргьы СССР Иреиҳазоу Асовет ақутцарала имфаҧысуа жәлары зегьы рыбжьытареи (ареферендум) ала.

Астатиа 109. СССР Иреиҳазоу Асовет намоуп апалатақуа фба: Еидгылоу Рсовети Амилатқуа Рсовети.

СССР Иреиҳазоу Асовет апалатақуа зинла еиҟароуп.

Астатиа. 110. Еидгылоу Рсовети Амилатқуа Рсовети рҟны адепутатцәа хыҧхьазарала еиҟароуп.

Еидгылоу Рсовет алырх'уеит ауааҧсыра хыҧхьазарала еиҟараны иахьынхо алхыртатә округқуа рыла.

Амилатқуа Рсовет алырх'уеит абри анормала: иарбанзаалакгьы ареспублика еидгыла аҟнытә адепутатцәа 32-фык, иарбанзаалакгьы автономтә республика аҟнытә адепутатцәа 11-фык, иарбанзаалакгьы автономтә област аҟнытә адепутатцәа 5-фык, иарбанзаалакгьы автономтә округ аҟнытә депутатк.

Еидгылоу Рсовети Амилатқуа Рсовети дара иалырх'уа амандаттә комиссиақуа рынашьтрала ақутцара рыдыркылоит адепутатцәа рхатарнакрақуа разхатцаразы, алхрақуа рзы азакуаныҧцара аилагара-калар — депутатцәақуак ралхрақуа иашам ҳәа разхатцаразы.

Астатиа 111. СССР Иреиҳазоу Асовет нарбанзаалакгьы апалата иалнах'уеит апалата Ахантәафи уи ихатыҧуаа ҧшьфыки.

Еидгылоу Рсовети Амилатқуа Рсовети рхантәафцәа изыхутоу апалатақуа реилатәарақуа напхгара рзыруеит ишьақургылоу афнутцкатәи апориадок ала.

СССР Иреиҳазоу Асовет апалатақуа реицеилатәарақуа еитныҧсахланы имфаҧыргоит Еидгылоу Рсовети Амилатқуа Рсовети рхантәафцәа.

Астатиа 112. СССР Иреиҳазоу Асовет асессиа ааҧхьахоит шыкусык афнутцкала фынтә.

Изаамтанымтәи асессиақуа аанаҧхьоит СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум иара аинициативала, ареспублика еидгыла, мамзаргьы апалатақуа руак адепутатцәа х-цьара ишаны рыхутак еитцамкуа ражәалагалала.

СССР Иреиҳазоу Асовет асессиа шьақугылоуп хазхазы, насгьы апалатақуа еицымфаҧырго реилатәарақуа рыла, иара убас апалатақуа еснагьтәи ркомиссиақуеи, мамзаргьы СССР Иреиҳазоу Асовет акомиссиақуеи урт рыбжьара имфаҧырго реилатәарақуа рыла. Асессиа аадыртуеит, иагьадырк'уеит апалатақуа хаз-хазы, мамзаргьы еицымфаҧырго аилатәарақуа рҟны.

Астатиа 113. СССР Иреиҳазоу Асовет аҟны азакуаныҧцаратә инициатива азин рымоуп Еидгылоу Рсовети, Амилатқуа Рсовети, СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиуми, СССР Аминистрцәа Рсовети, ареспублика еидгылақуеи

дара рҳәынтқарратә мчра иреиҳау аусбартақуеи, СССР иреиҳазоу Асовет акомиссиақуеи, уи апалатақуа еснагьтәи ркомиссиақуеи, СССР Иреиҳазоу Асовет адепутатцәеи, СССР Иреиҳазоу Аусзбартеи, СССР апрокурор Хадеи рыла.

Азакуанҵцаратә инициатива азин рымоуп иара убас ауааҩәларратә организациақуа дара рзеиҵшеидгылатә усбартақуа рыла.

Астатиа 114. СССР Иреиҳазоу Асовет ахуаҵшырц инагоу азакуанқуа рпроектқуеи егьырт азцаатәқуеи апалатақуа хаз-хазы, мамзаргьы еицымҩаҵырго аилатәарақуа рҿы ирылацәажәоит. Иатахны ианыҟала азакуан апроект, мамзаргьы изыхутоу азцаатәы комиссиак, мамзаргьы комиссиақуак ирытахарц алшоит заа, мамзаргьы дырҿегьых аитарыхуаҵшразы.

СССР азакуан рыдыркылеит ҳәа иҵхьазахоит СССР Иреиҳазоу Асовет апалатақуа хаз-хазы рҟны уи рыбжьы артазар, апалатақуа рдепутатцәа рзеиҵш хыҵхьазара ахьынтә реиҳараҩык. СССР Иреиҳазоу Асовет ақутақуеи егьырт актқуеи рыдыркылоит СССР Иреиҳазоу Асовет адепутатцәа рзеиҵш хыҵхьазара аҟнытә реиҳараҩык рыла.

Азакуанқуа рпроектқуа, аҳәынтқарратә ҵстазаара егьырт акырза зцазк'уа азцаатәқуа СССР Иреиҳазоу Асовет, мамзаргьы СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум рықутарала, дара ринициативала, мамзаргьы республика еидгыла ажәалагалала ирыдыркылаз наргар калоит жәлары зегьы ралацәажәарахь.

Астатиа 115. Еидгылоу Рсовети Амилатқуа Рсовети анеиқушахатымха, азцаатәы азбаразы иартоит паритеттә лагамтала апалатақуа иалырх'уа аиқушахатгатә комиссиа, убри ашьтахь азцаатәы ҩынтәны иахуаҵшуеит Еидгылоу Рсовети Амилатқуа Рсовети реицеилатәарақы. Абри аан ианеиқушахатымха, азцаатәы СССР Иреиҳазоу Асовет егьи асессиа алацәажәарахь иаргоит, мамзаргьы жәлары зегьы рыбжьытара (ареферендум) азы ирыртоит.

Астатиа 116. СССР азакуанқуа, СССР Иреиҳазоу Асовет ақутақуеи егьырт актқуеи ркьыҵхьуеит республика еидгылақуа рбызшәақуа рыла СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум Ахантәаҩи Амазаныкугаҩи рнапқуа рытаҩны.

Астатиа 117. СССР Иреиҳазоу Асовет адепутат азин имоуп азцаара ҟаитцарц СССР Аминистрцәа Рсовети, аминистрцәеи, СССР Иреиҳазоу Асовет иаҵнатоит егьырт аусбартақуа рнапхгаҩцәеи рахь. СССР Аминистрцәа Рсовет, мамзаргьы азцаара ззыҟатоу даҽа аматцурауаҩ ируалуп ҿҳәарала хымш ирыхмырҵақуан ҿырҳәала, мамзаргьы иҩны атак ҟартцарц СССР Иреиҳазоу Асовет имҩаҵысуа асессиаҿы.

Астатиа 118. СССР Иреиҳазоу Асовет адепутат ашьаустә тақҵхықура дырзақуршәом, дырзырбаандаҩуам, мамзаргьы аусзбартала административтә хьырхура дзақуршәахом, СССР Иреиҳазоу Асовет ақушахатымкуан, уи асессиақуа ирыбжьанакыз аамтазы — СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум ақушахатымкуан.

Астатиа 119. СССР Иреиҳазоу Асовет апалатақуа реицеилатәарақы иалнах'уеит СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум — СССР Иреиҳазоу Асовет еснагь аус зуа аусбарта, иара аусура зегьала аҳасабрба азыҟазцо, насгьы Конституциала иазҵхьагуатоу иахмырҵақуа ассессиақуа рбжьара СССР аҳәынтқарратә мчра иреиҳау аусбарта афункциақуа назыгзо.

Астатиа 120. СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум алырх'уеит адепутатцәа рхыҵхьазара ахьынтә Иреиҳазоу Асовет Ахантәаҩы, Ахантәаҩы Актәи ихатыҵуаҩ, Ахантәаҩы ихатыҵуаа жәохуҩык — республика еидгылацыҵхьаза азәазәа, Апрезидиум Амазаныкугаҩ, СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум ачленцәа ҩажәиазәҩык еилазаарас иаманы.

Астатиа 121. СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум:

1) СССР Иреиҳазоу Асовет ахь алхракуа анымҩаҵгатәу азгуанатоит;

2) иаанаҵхьоит СССР Иреиҳазоу Асовет асессиақуа;

3) СССР Иреиҳазоу Асовет апалатақуа еснагьтәи ркомиссиақуа русура мҩақунатоит;

4) СССР Аконституциа ишықуныкуо азы аконтроль ҟанатоит, аресспублика еидгылақуа Рконституциақуеи СССР азакуанқуеи реиқуршәара алнаршоит;

5) СССР азакуанқуа реилнаркаауеит;

6) СССР адунеижәларбжьаратәи аиқушахатрақуа шьақунарҧуҧуоит, денонсациа рызнауеит;

7) СССР Аминистрцәа Рсовети аресспублика еидгылақуа Рминистрцәа Рсоветқуеи рықутарақуеи рыдцақуеи азакуан иақумшәо ианыкала, иаҧсах'уеит;

8) ишьақунаргылоит арратә хьзқуа, адипломатиатә ранггқуа, егьырт ахьз чыдақуа; ирыхнатоит иреиҳау аратә хьзқуа, адипломатиатә рангқуа, егьырт ахьз чыдақуа;

9) иаҧнатоит СССР аорденқуеи амедалқуеи; ишьақунаргылоит СССР аҳатыртә хьзқуа; ҳамтас ирнатоит СССР аорденқуеи амедалқуеи, ирыхнатоит СССР аҳатыртә хьзқуа;

10) СССР ауаатәыҩсара рнатоит; СССР ауаатәыҩсара алтреи, СССР ауаатәыҩсара рымхреи, ахыҵхьакыртә атареи рызцаатәқуа азбоит;

11) амнистиазы азеиҵшеидгылатә актқуа тнажьуеит, анажьрақуа нанагзоит;

12) аҳәааныркәтәи аҳәынтқаррақуеи адунеижәларбжьаратәи аорганизациақуеи рышка СССР ахатарнакгурагацәа ашьтуеит, шьтахька иархынхәуеит;

13) иара аҟны икоу аҳәааныркәтәи аҳәынтқаррақуа рхатарнакцәа рыгурагаратәи рырхынхәратәи грамотақуа аднакылоит;

14) иаҧнатоит СССР атәылахьчара Асовет, ишьақунарҧуҧуоит уи аилазаара, СССР Арбцьар Мчқуа иреиҳау ркомандақатцара аханаргылоит, иаҧсах'уеит;

15) СССР атәылахьчара аинтересқуа рзы ирыланахәоит тыҧқуак рҟны, мамзаргьы атәыла зегьы аҟны аибашьратә тагылазаашьа;

16) ирзеиҵшу, мамзаргьы иналк-аалкны амобилизациа рыланахәоит;

17) СССР Иреиҳазоу Асовет асессиақуа ирыбжьанакыз аамта аҩнутҟала СССР анбашьратә қулара аназыкатцаха, агрессиа аҟнытә нак-аак ахыхьчаразы адунеижәларбжьаратәи аиқушахатратә хыдцақуа рынагзара атахны ианыкала, аибашьра атагылазаашьа рыланахәоит;

18) СССР Аконституциеи азакуанқуеи рыла ишьақургылоу егьырт ахатарнакрақуа нанагзоит.

Астатиа 122. СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум Иреиҳазоу Асовет асесснақуа ирыбжьанакыз аамтазы изаамтанутәи асессиаҿы уашьтан инаганы ашьақурҧуҧуаразы:

1) иатахны ианыкала, СССР амч змоу азакуанҵцаратә актқуа рҿы аитакрақуа аланагалоит;

2) ишьақунарҧуҧуоит аресспублика еидгылақуа рбжьара аҳәаақуа рыҧсахрақуа;

3) СССР Аминистрцәа Рсовет ажәалагалала иаҧнатоит, иагьаҧнах'уеит СССР аминистрракуа, СССР аҳәынтқарратә комитетқуа;

4) СССР Аминистрцәа Рсовет Ахантәаҩы инашьтрала СССР Аминистрцәа Рсовет аилазаара иалоу цьоукыцьоукы рхы иақуитнатәуеит рматцура аҟнытә, аматцура иаханаргылоит.

Астатиа 123. СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум итнажьуеит Аусҧкақуа, иаднакылоит ақутарақуа.

Астатиа 124. СССР Иреиҳазоу Асовет ахатарнакгурагаракуа рыҿҳәара аныцәалак, СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум иара ахатарнакгурагаракуа шамоу иаанажьуеит СССР Иреиҳазоу Асовет ҿыц иалнахыз Апрезидиум ҟарцааиза.

Ҽыц иалырхыз СССР Иреиҳазоу Асовет аанаҧхьоит СР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум ҧыхьатәи аилазаа-ia алхракуа рышьтахъ ҽымз ирыхмырҧакуан.

Астатиа 125. Еидгылоу Рсовети Амилатқуа Рсовети епутатцәа рхыҧхьазара ахьынтә СССР Иреиҳазоу овет хадара зызнауа азцаатәқуа заанатцы рыхуаҧшр-разыкатцареи рзы, иара убас СССР азакуанқуеи СР Иреиҳазоу Асовети иара Апрезидиуми егьырт ры-царакуеи аҧстазааращы рынагзаразы, ахәынтқарратә бартақуеи аорганизациақуеи русура аконтроль азура-иалырх'уеит еснагьтәи акомиссиақуа.

СССР Иреиҳазоу Асовет апалатақуа апаритеттә ла-мтақуа рыла иаҧырцар рылшоит еицыкатцоу акомис-ақуа.

СССР Иреиҳазоу Асовет иатахны ианаҧхьазо аан аҧнатцоит аусеилкааратәи, аревизиатәи ухәа убас егь-рт акомиссиақуа иарбанзаалак азцаатә азы.

Ахәынтқарратәи ауааҽәларратәи усбартақуа, аорга-изациақуа, аматцурауаа зегьы ируалуп СССР Иреиҳа-оу Асовет акомиссиақуеи иара апалатақуа ркомиссиақу-и рыдцақуа нарыгзаларц, урт ирыртарц изыхутоу ама-ериалқуеи адокументқуеи.

Акомиссиақуа ррекомендациақуа хымҧада ирыхуаҧ-ыроуп ахәынтқарратәи ауааҽәларратәи усбартақуа, аус-әартақуа, аорганизациақуа. Ахуаҧшра алцшәақуеи, амзаргьы ирыдыркылаз аусмҩаҧгатәқуеи рзы ишьақур-ылоу аҽхәаракуа инарыкуршәаны акомиссиақуа адырра ыртароуп.

Астатиа 126. СССР Иреиҳазоу Асовет аҳасабрба зцо ахәынтқарратә усбартақуа зегьы русура аконтроль знауеит.

СССР Иреиҳазоу Асовет иаҧнатцоит жәлартә конт-оль аусбартақуа рсистема хадара азызуа СССР жәла-ртә контроль Акомитет.

Жәлартә контроль аусбартақуа русура аиҽкаареи ап-ориадоки шьақунаргылоит СССР аҽы жәлартә контроль азы азакуан.

Астатиа 127. СССР Иреиҳазоу Асовети иара аусбар-тақуеи русура апориадок азымҧхьагуартоит СССР Ирей-ҳазоу Асовет Арегламенти СССР Аконституциа ашьата-ла итрыжьуа егьырт СССР азакуанқуеи рыла.

16-тәи АХЫ.

СССР Аминистрцәа Рсовет

Астатиа 128. СССР Аминистрцәа Рсовет — СССР Аиҳабыра — СССР ахәынтқарратә мчра иреиҳау анаг-заратәи адцақатаратәи усбартаны икоуп.

Астатиа 129. СССР Аминистрцәа Рсовет аҧнатцоит СССР Иреиҳазоу Асовет Еидгылоу Рсовети Амилатқуа Рсовети реицеилатәараҽы абри еиҧш аилазаара аманы: СССР Аминистрцәа Рсовет Ахантәаҩы, Ахантәаҩы актәи ихатыҧуааи ихатыҧуааи, СССР Аминистрцәа, СССР ахәынтқарратә комитетқуа рхантәаҩцәа.

СССР Аминистрцәа Рсовет аилазаара иалоуп аресҧ-ублика еидгылақуа Рминистрцәа Рсоветқуа рхантәаҩ-цәа матцурала.

СССР Аминистрцәа Рсовет Ахантәаҩы инашьтрала СССР Иреиҳазоу Асовет СССР аиҳабыра реилазаара иа-ланатцар калоит СССР егьырт аусбартақуеи аорганизац-иақуеи рнапхгаҩцәа.

СССР Аминистрцәа Рсовет ахатарнакгурагаракуа шьтанатцоит ҽыц иалырхыз СССР Иреиҳазоу Асовет аҽа-ҧхьа уи актәи асессиаҽы.

Астатиа 130. СССР Аминистрцәа Рсовет атакҧхыку-ра амоуп СССР Иреиҳазоу Асовет аҽаҧхьа, аҳасабрба азыканатцоит, СССР Иреиҳазоу Асовет асессиақуа ирыб-жьанакыз аамтазы — иара аҳасабрба ззыканацо СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум аҽаҧхьа.

СССР Аминистрцәа Рсовет иара аусуразы инеиҧын-кыланы аҳасабрба канатцоит СССР Иреиҳазоу Асовет аҽаҧхьа.

Астатиа 131. СССР Аминистрцәа Рсовет азин амоуп ССР Реидгыла анапхгара иатцанак'уа аҳәынтқарратә ус-бара азцаатәқуа зегьы рызбаразы, избан акузар, урт Аконституциа инакуршәаны иалам СССР Иреиҳазоу Ас-овети СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиуми ркомпетен-циа.

СССР Аминистрцәа Рсовет иара ахатарнакгурагара-қуа ирытцарк'уала:

1) иалнаршоит жәлар рынхамҩеи асоциал-культуратә ргылареи анапхгара рытара; аусмҩаҧгатәқуа аус рыднау-лоит, иагьынанагзоит ажәлар рбзазаратә тагылазаашьеи, ркультуреи ,рышьтыхра алыршаразы, анаукеи атехникеи рырҽиаразы, аҧсабаратә ресурсқуа еиҵаҳарала ахрархуа-реи рыхьчареи рзы, аҧаратәи акредиттәи система арбу-буаразы, ахуқуа иакыу рполитика амҩаҧгаразы, ашьа ахушәаразы, асоциалтә еиқуршәаразы, ахәынтқарратә страхра аиҽкааразы, аучоти астатистикеи иакыу рсисте-мазы; еиҽнакаауеит ааглыхреи, аргылареи, ақытанхам-ҩатә наплакқуеи, аидцарақуеи, атранспорти, аимадареи рнаплакқуеи, абанкқуеи, иара убас азеиҧшеидгылатә на-цацака икоу егьырт аорганизациақуеи аусҳәартақуеи анапхгара рытара;

2) иканатцоит, насгьы СССР Иреиҳазоу Асовет ащка инанашьтуеит СССР аекономикатәи асоциалтәи ҽиара уа-жәтәи аперспективатә аҳәынтқарратә планқуа, СССР аҳәынтқарратә биуҵьет; аусмҩаҧгатәқуа аднакылоит ахә-ынтқарратә планқуеи абиуҵьети рынагзаразы, СССР Иреиҳазоу Асовет ахь аҳасабрба канатцоит апланқуеи аб-иуҵьети шынагзоу азы;

3) аусмҩаҧгатәқуа нанагзоит аҳәынтқарра аинтерес-қуа рыхьчаразы, асоциалисттә хатәмали ауааҽәларратә пориадоки рыхьчаразы, ауаатәыҩса рзинқуеи рхақуитра-қуеи ралыршареи рыхьчареи рзы;

4) аусмҩаҧгатәқуа аднакылоит аҳәынтқарратә шәар-тадара алдыршаразы;

5) азеиҧш напхгара канатцоит СССР Арбцьар Мчқуа рыкатцараҽы, иазҧхьагуанатоит аррематцура иашахь ина-рыҧхьараны икоу ауаатәыҩса есышықусатәи рконтинген-тқуа;

6) азеиҧш напхгара алнаршоит аҳәааныpцәтәи ахәын-тқаррақуа рзыказаашьақуа русхк акны, СССР-и аҳәаан-ырцәтәи атәылақуеи адәныкатәи ахуҳахутреи, аекономи-катәи, анаука-техникатәи, акультуратәи русеицураҽы; ау-смҩаҧгатәқуа аднакылоит СССР адунеижәларбжьаратәи аикушаҳатрақуа рынагзара алдыршаразы; ишьақунарбу-буоит, денонсациа рызнауеит аиҳабырабжьаратәи адун-еижәларбжьаратә еикушаҳатрақуа;

7) иатахны ианыкала, СССР Аминистрцәа Рсовет аҽы иаҧнатцоит анхамҩатәи асоциал-культуратәи, атәыла-хьчаратәи ргылара аускуа рзы акомитетқуа, аусбарта ха-дақуа, егьырт аведомствоқуа.

Астатиа 132. Жәлар рынхамҩа анапхгаратара алыр-шареи аҳәынтқарратә напхгара егьырт азцаатәқуеи ры-збаразы СССР Аминистрцәа Рсовет еснагьтәи аусбарта аҳасабала аус ауеит СССР Аминистрцәа Рсовет Апрези-диум СССР Аминистрцәа Рсовет Ахантәаҩи, Ахантәаҩы актәи ихатыҧуааи, насгьы ихатыҧуааи еилазаарас измоу.

Астатиа 133. СССР Аминистрцәа Рсовет СССР аза-куанқуеи СССР Иреиҳазоу Асовети иара Апрезидиуми егьырт рыкуцаракуеи шьатас икацаны итнажьуеит акуц-аракуа, адцақуа канатцоит, игуанатоит урт ирынагзашь-оу, СССР Аминистрцәа Рсовет акуцаракуеи адцақуеи СССР атерриториа зегьы аҽы хымҧада инагзалатәуп.

Астатиа 134. СССР Аминистрцәа Рсовет СССР ана-пхгара иатцанак'уа азцаатәқуа рзы азин амоуп ареспубл-ика еидгылақуа Рминистрцәа Рсоветқуа рыкуцаракуеи

рыдцақуеи рынагзара ааннакыларц, СССР аминистрракуа, СССР аҳәынҭқарратә комитетқуа, иара убас иара анапацаҟа иҟоу егьырҭ аусбарҭақуа ракткуа аҧсахырц.

Астатиа 135. СССР Аминистрцәа Рсовет еиднакылоит, иагьымфақунацоит СССР азеиҧшеидгылатәи аидгыл-
ареспубликатәи министрракуа, СССР аҳәынҭқарратә комитетқуа, егьырҭ иара анапацаҟа иҟоу аусбарҭақуа русура.

СССР азеиҧшеидгылатә министрракуеи аҳәынҭқарратә комитетқуеи СССР атерриториа зегьы аҟны хаҵала, мамзаргьы дара иаҧырцо аусбарҭақуа рыла рнапы ианцоу аусбарҭа аусхкқуа напхгара рзыруеит, мамзаргьы аусхкбжьаратә напхгара ҟарцоит.

Аидгыла-республикатә министрракуеи СССР аҳәынҭқарратә комитетқуеи напхгара рзыруеит рнапы ианцоу аусбарҭа аусхкқуа, мамзаргьы аусхкбжьаратә напхгара ҟарцоит, ҧкарак еиҧш, ареспублика еидгылақуа изыхуҭоу рминистрракуеи, аҳәынҭқарратә комитетқуеи, егьырҭ аусбарҭақуеи рыла, насгьы хыққукыла напхгара рырҭоит аидгылатә напацаҟа иҟоу наплакқуаки еидцарақуаки, анаплакқуеи, аидцарақуеи ареспубликатәи аҭыҧантәи напацаҟа аҟнытәи аидгылатә ахь аиагашьа апориадок шьақунаргылоит СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум.

СССР Аминистрракуеи аҳәынҭқарратә комитетқуеи аҭакҧхықура рыдуп рнапы ианцоу аусхкқуа русбарҭақуа ртагылазаашьеи рырҿиареи рзы, дара ркомпетенциа иацанак'уала актқуа трыжьуеит СССР азакуанқуеи, СССР Иреиҳазоу Асовет иара Апрезидиум рыкуцарақуеи СССР Аминистрцәа Рсовет ақуцарақуеи адцақуеи шьаҭас иҟацаны, насгьы рынагзаразы; урҭ рынагзара еиҿырқаауеит, иагьгуарҭоит.

Астатиа 136. СССР Аминистрцәа Рсоевти иара Апрезидиуми ркомпетенциа, урҭ русура апориадок, Аминистрцәа Рсоветн егьырҭ аҳәынҭқарратә усбарҭақуеи, иара убас азеиҧшеидгылатәи аидгыла-республикатәи министрракуа, СССР Аҳәынҭқарратә комитетқуа рсиа азҧхьагуанаҭоит СССР Аминистрцәа Рсовет азы Азакуан, Аконституциа шьаҭас иҟацаны.

VI. АРЕСПУБЛИКА ЕИДГЫЛАҚУА РҚНЫ АҲӘЫНҬҚАРРАТӘ МЧРА АУСБАРҬАҚУЕИ АНАПХГАРЕИ РЫШЬАҚУГЫЛАШЬА АШЬАҬАҚУА

Ареспублика еидгыла аҳәынҭқарратә мчра иреиҳау аусбарҭақуеи рнапхгареи

Астатиа 137. Ареспублика еидгыла аҳәынҭқарратә мчра иреиҳау усбарҭаны иҟоуп ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет.

Ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет азин амоуп СССР Аконституциеи ареспублика еидгыла Аконституциеи рыла ареспублика еидгыла анапхгара иацанак'уа азцаатәқуа зегьы рызбара.

Ареспублика еидгыла Аконституциа адкылара, уи аиҭакрақуа ралагәлара, аекономикатәи асоциалтәи ҿиара аҳәынҭқарратә планқуа, ареспублика еидгыла Аҳәынҭқарратә биуџьет, урҭ ирынагзашьоу азы аҳасабрбақуа рышьақурҧуҧуара, иара аҿаҧхьа аҳасабрба ҟазцо аусбарҭақуа рыҟацара мфаҧысуеит ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет ала мацара.

Ареспублика еидгыла азакуанқуа аднакылоит ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет, мамзаргьы ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет ақуцарала имфаҧысуа жәлартә бжьытарала (референдумла).

Астатиа 138. Ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет иалнах'уеит Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум — ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет еснагь аус зуа аусбарҭа, иара аусура зегьы ала аҳасабрба азыҟазцо. Ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум аилазаареи ахаҭарнакгурагақуеи азҧхьагуанаҭоит ареспублика еидгыла Аконституциа.

Астатиа 139. Ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет иаҧнацоит ареспублика еидгыла Аминистрцәа Рсовет — ареспублика еидгыла аиҳабыра — ареспублика еидгыла анагзаратәи адцақацаратәи иреиҳау аҳәынҭқарратә мчра аусбарҭа.

Ареспублика еидгыла Аминистрцәа Рсовет аҭакҧхықура амоуп ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет аҿаҧхьа, насгьы аҳасабрба азыҟанацоит, Иреиҳазоу Асовет асессиақуа ирыбжьанакыз аамҭа аан — иара аҳасабрба ззыҟанацо ареспублика еидгыла Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум аҿаҧхьа.

Астатиа 140. Ареспублика еидгыла Аминистрцәа Рсовет СССР-и ареспублика еидгылеи рзакуанҧцаратә актқуеи, СССР Аминистрцәа Рсовет ақуцарақуеи адцақацарақуеи рынагзаразы ақуцарақуеи адцақацарақуеи тнажьуеит, еиҿнакаауеит, иагьгуанаҭоит урҭ ирынагзашьоу.

Астатиа 141. Ареспублика еидгыла Аминистрцәа Рсовет азин амоуп автономтә республикақуа Рминистрцәа Рсоветқуа рыкуцарақуеи рыдцақацарақуеи рынагзара ааннакыларц, жәлар рдепутатцәа ртәылаҿацәтәи, робласттәи, рыкалакьтәи ареспубликатә напацаҟа иҟоу (ақалақьқуа) Рсоветқуа, автономтә областқуа жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа рынагзаратә комитетқуа аобласттә шара змам ареспублика еидгылақуа — жәлар рдепутатцәа ррайонтәи, насгьы изыхуҭоу рыкалакьтәи Советқуа рнагзкомқуа рыкуцарақуеи рыдцақацарақуеи аҧнахырц.

Астатиа 142. Ареспублика еидгыла Аминистрцәа Рсовет еиднакылоит, иагьымфақунацоит аидгыла-республикатәи ареспубликатәи минҟистрракуеи ареспублика еидгыла аҳәынҭқарратә комитетқуеи уи анапацаҟа иҟоу егьырҭ аусбарҭақуеи русура.

Аидгыла-республикатә министрракуеи ареспублика еидгыла аҳәынҭқарратә комитетқуеи напхгара рзыруеит, аусхкбжьаратә напхгараҭара ҟарцоит, ареспублика еидгыла Аминистрцәа Рсовет аиҧш, СССР изыхуҭоу аидгыла-республикатә министрреи, мамзаргьы СССР Аҳәынҭқарратә комитети рнапацаҟа иҟаны.

Ареспубликатә министрракуеи аҳәынҭқарратә комитетқуеи напхгара рзыруеит рнапы ианцоу аусбарҭақуа русхкқуа, мамзаргьы аусхкбжьаратә напхгараҭара ҟарцоит, ареспублика еидгыла Аминистрцәа Рсовет анапацаҟа иҟаны.

18-тәи АХЫ.

Автономтә республика аҳәынҭқарратә мчреи анапхгареи иреиҳау русбарҭақуа

Астатиа 143. Автономтә республика аҳәынҭқарратә мчра иреиҳау усбарҭаны иҟоуп автономтә республика Иреиҳаʒоу Асовет.

Автономтә республика Аконституциа адкылара, уи аиҭакрақуа ралагалара, автономтә республика жәлар рынхамҩеи асоциал-культуратә ргылареи аекономикатәи асоциалтәи ҿиара аҳәынҭқарратә планқуеи аҳәынҭқарратә биуцьети рышьақурҕуҕуара, иара аҳасабрба азыҟазҭо аусбарҭақуа рыҟаҭара мҩаҧысуеит автономтә республика Иреиҳаʒоу Асовет ала мацара.

Автономтә республика азакуанқуа аднакылоит автономтә республика Иреиҳаʒоу Асовет.

Астатиа 144. Автономтә республика Иреиҳаʒоу Асовет иалнах'уеит автономтә республика Иреиҳаʒоу Асовет Апрезидиум, иаҧнаҭоит автономтә республика Аминистрцәа Рсовет — автономтә республика аиҳабыра.

19-тәи АХЫ.

Аҳәынҭқарратә мчреи анапхгареи аҭыҧантәи русбарҭақуа

Астатиа 145. Атәылаҿацәқуа, аобластқуа, автономтә областқуа, автономтә округқуа, ақалақьқуа, араионқуа, ақалақьқуа рҟны, араионқуа, аҳаблақуа, ақыҭатә уаа зланхо апунктқуа рҟны аҳәынҭқарратә мчра иаусбарҭаны иҟоуп изыхуҭоу жәлар рдепутатцәа Рсоветқуа.

Астатиа 146. Жәлар рдепутатцәа аҭыҧантәи Рсоветқуа азеиҧшҳәынҭқарратә интересқуеи Асовет атерриториа иахьаҭанак'уа инхо ауаатәыҩса ринтересқуеи ҳасаб рзуны, аҭыҧантәи аҭакы змоу азҭаатәқуа зегьы рыʒбоит, аҧсҭазараҿы инарыгʒоит еиҳаны игылоу аҳәынҭқарратә усбарҭақуа рыкуҭарақуа, жәлар рдепутатцәа еиҭаны игылоу Рсоветқуа русура напхгара арҭоит, иалахууеит ареспубликатәи азеиҧшеидгылатәи ҭакы змоу азҭаатәқуа рыʒбараҿы. Урҭ рзы дара ражәалагалақуа ҟарҭоит.

Жәлар рдепутатцәа аҭыҧантәи Рсоветқуа дара ртерриториаҿы напхгара арҭоит аҳәынҭқарратәи, анхамҩатәи асоциал-культуратәи ргылара; ишьақудырҕуҕуоит аекономикатәи асоциалтәи ҿиара апланқуеи аҭыҧантәи абиуцьети; рнапаҭаҟа иҟоу аҳәынҭқарратә усбарҭақуеи, анаплакқуеи, аусҳәарҭақуеи, аорганизациақуеи напхгара рзыруеи; иалдыршоит азакуанқуа рыкуныҟуара, аҳәынҭқарратәи ауаажәларратәи пориадоки ауаатәыҩса рзинқуеи рыхьчара; иацхраауеит атәыла ахыхьчара арҕуҕуара.

Астатиа 147. Дара рхаҭарнакгурагарақуа иахьынʒарыҭанак'уала жәлар рдепутатцәа аҭыҧантәи Рсоветқуа иалдыршоит ртерриториаҿы комплексла аекономикатәи асоциалтәи рҿиара; абри атерриториа иаҭанак'уа еиҳаны игылоу рнапаҭҟа иҟоу анаплакқуеи, аусҳәарҭақуеи, аорганизациақуеи азакуанҧҭара шынарыгʒо аконтроль азыруеит, адгьыл ахархуареи, аҧсабара ахьчареи, аргылареи, аҵьатә ресурсқуа ахрархуареи, жәлар рхы иадырхуо атауарқуа рҭыжьреи, ауааҧсыра, рсоциал-культуратәи, рбзазаратәи, егьырҭ рмаҭзурақуеи русхк аганахьала русура мҩақурҭоит, аконтроль азыруеит.

Астатиа 148. Жәлар рдепутатцәа аҭыҧантәи Рсоветқуа ақуҭарақуа рыдыркылоит ССР Реидгылеи аидгылатәи автономтәи республикеи рзакуанқуа ирырҭауа азинқуа иахьынʒарыҭанак'уала. Аҭыҧантәи Асоветқуа рыкуҭарақуа рынагʒаразы ихымҧадатәуп Асовет атерриториаҿы иҟоу анаплакқуеи, аусҳәарҭақуеи, аорганизациақуеи, иара убас амаҭурауааи ауаатәыҩсеи зегьы рзы.

Астатиа 149. Жәлар рдепутатцәа аҭыҧантәи Рсоветқуа рынагʒаратәи рыдҭаҟаҭаратәи усбарҭақуаны иҟоуп адепутатцәа рхыҧхьаʒара ахьтә дара иалырх'уа анагʒаратә комитетқуа.

Анагʒаратә комитетқуа шыкусык знык еиҭамкуан аҳасабрба ҟарҭоит дара алызхыз Асоветқуа рҿаҧхьа, иара убас аҵьатә коллективқуа реизарақуеи ауаатәыҩса ахьынхо аҭыҧқуеи рҿы.

Астатиа 150. Жәлар рдепутатцәа аҭыҧантәи Рсоветқуа рынагʒаратә комитетқуа хаҭала аҳасабрба арҭоит дара алызхыз Асовет аиҧш, еиҳаны игылоу анагʒаратәи адҭаҟаҭаратәи усбарҭагьы.

VII. АЗБАРАИАША, АРБИТРАЖ, АПРОКУРОРТӘ ХЫЛАҦШРА

20-тәи АХЫ.

Аусʒбареи арбитражи

Астатиа 151. СССР аҟны аʒбараиаша алыршахоит аусʒбарҭала мацара.

СССР аҟны аус руеит СССР Иреиҳаʒоу Аусʒбарҭа, ареспублика еидгылақуа Иреиҳаʒоу Русʒбарҭақуа, автономтә республикақуа Иреиҳаʒоу Русʒбарҭақуа, атәылаҿацәтәи, аобласттәи, ақалақьтәи усʒбарҭақуа, автономтә областқуа рҿтәи аусʒбарҭақуа, автономтә округқуа рҿтәи аусʒбарҭақуа, араионтәи (ақалақьтәи) жәлартә усʒбарҭақуа, иара убас Арбҵьар Мчқуа рҟны арратә трибуналқуа.

Астатиа 152. СССР аҟны аусʒбарҭақуа зегьы аҧырҭоит аусʒбаҩцәеи жәлар ралатәаҩцәеи ралхрақуа рлагамҭала.

Араионтәи (ақалақьтәи) жәлартә усʒбарҭақуа жәлартә усʒбаҩцәа алырх'уеит араион (ақалақь) ауаатәыҩса зегьирзеиҧшу, еиҟароу, ииашоу алхратә зин ашьаҭала, маʒалатәи абжьыҭарала, ҿҳәарала хушыкуса. Араионтәи (ақалақьтәи) жәлартә усʒбарҭақуа жәлар ралатәаҩцәа алырх'уеит дара аус ахьыруа, мамзаргьы иахьынхо ала аҵьажәлар реизарақуа рҟны иаарту бжьыҭарала, ҿҳәарала ҩышыкусеи бжаки.

Еиҳаны игылоу аусʒбарҭақуа алырх'уеит жәлар рдепутатцәа изыхуҭоу Рсоветқуа ҿҳәарала хушыкуса.

Арратә трибуналқуа русʒбаҩцәа алырх'уеит СССР Иреиҳаʒоу Асовет Апрезидиум ала ҿҳәарала хушыкуса,

жәларралатәаҩцәа — аррамаҵураҩы иҟоу реизарала ҽхәарала ҩышықусеи бжаки.

Аусҭбаҩцәеи жәлар ралатәаҩцәеи атакҧхықура рыдуп алхыҩцәеи, мамзаргьы иалызхыз аусбартақуеи рҽаҧхьа, насгьы урт ахасабрбақуа рзыҟартоит, насгьы закуанла ишьақургылоу апориадок инақуршәаны шьтахьҟа идырхынхәыр рылшоит.

Астатиа 153. СССР Иреиҳазоу Аусҭбарта СССР иреиҳау усҭбартатә усбартоуп, СССР аусҭбартақуа русҭбаратә усура, иара убас ареспублика еидгылақуа-русҭбартақуа ирхылаҧшуеит азакуан ишышьақунаргыло инақуршәаны.

СССР Иреиҳазоу Аусҭбарта алырх'уеит СССР Иреиҳазоу Асовет ала уи Ахантәаҩы, иара ихатыҧуаа, ачленцәа, жәлар ралатәаҩцәа еилазаарас иаманы. СССР Иреиҳазоу Аусҭбарта аилазаараҽы иалоуп ареспублика еидгылақуа Иреиҳазоу Русҭбартақуа рхантәаҩцәа маҵурала.

СССР Иреиҳазоу аусҭбарта аиҿкаареи аусуреи рпориадок азҧхьагуанатоит СССР Иреиҳазоу Аусҭбартазы Азакуан.

Астатиа 154. Аусҭбартақуа зегьы рҟны ауаатәыҩсатәи ашьаустәи усқуа рыхуаҧшра мҩаҧысуеит коллегиала актәи аинстанциа аусҭбартаҽы — жәлар ралатәаҩцәа алахуны. Жәлар ралатәаҩцәа азбараиаша анагҙараан аусҭбаҩ изинқуа зегьы рымоуп.

Астатиа 155. Аусҭбаҩцәеи жәлар ралатәаҩцәеи еиҳьыҧшым, азакуан заҵәык ауп знапаҵака иҟоу.

Астатиа 156. СССР аҽы аусҭбараиаша мҩаҧысуеит азакуани аусҭбареи рҽаҧхьа ауаатәыҩса реиҟарара алагамтақуа рыла.

Астатиа 157. Аусҭбартақуа зегьы рҟны аусқуа реилыргара аартны имҩаҧысуеит. Аусҭбарта иаркыу аилатәараҽы аусқуа рзыҙырҩра ҟалар ауеит закуанла ианышьақургылоу аан заҵәык, абри аан аусеилыргара аҧкарақуа зегьы ирықуныҟуаны.

Астатиа 158. Ахарара здыу ихыхьчара азин имоуп.

Астатиа 159. Аусеилыргара мҩаҧысуеит аидгылатәи, мамзаргьы автономтәи республика, автономтә област, автономтә округ абызшәала, мамзаргьы абри атыҧ аҟны инхо ауааҧсыра реиҳараҩык рбызшәала. Аусеилыргара зламҩаҧысуа абызшәа ззымдыруа аусеилыргара иалахуу аус аматериалқуа инхартәаацәкьаны реилкаара, аитагаҩ ила аусҭбара адахура, насгьы аусҭбараҽы рхатәы бызшәала ақугылара азин рымоуп.

Астатиа 160. Дарбанзаалакгьы азәы ацәгьоура ҟаиҵеит ҳәа дзыҧхьазахом, ашьаустә ҭакҧхықура дзақуршәахом аусҭбарта ашьауҧеи ашьаустә закуани инарықуршәаны ада.

Астатиа 161. Ауаатәыҩсеи аорганизациақуеи аиури-сттә цхыраара рытаразы аус руеит адукатцәа рколлегиақуа. Ауаатәыҩса худа-ҧсада аиуристтә цхыраара роуеит азакуанҧцара ианазҧхьагуанато аан.

Астатиа 162. Ауаҩытәыҩсатәи ашьаустәи усқуа реилыргараан иалахур ҟалоит ауаажәларратә организациақуеи аҧьатә коллективқуеи рхатарнакцәа.

Астатиа 163. Анаплаккуеи, аусхәартақуеи, аорганизациақуеи рынхамҩатә еимаккуа ртыҧ рықунара мҩаҧысуеит ахәынтқарратә арбитраж аусбартақуа рылақ. дара ркомпетенциа инақуршәаны. Ахәынтқарратә арбитраж аусбартақуа реиҿкаареи русура апориадоки азҧхьагуанатоит СССР аҟны Ахәынтқарратә арбитраж азы азакуан.

21-тәи АХЫ.

Апрокуратура

Астатиа 164. Аминистррақуа, ахәынтқарратә комитеткуа, аведомствоқуа, анаплакқуа, аусхәартақуа, аорганизациақуа жәлар рдепутатцәа атыҧантәи Рсоветқуа рынагзаратәи рыдцақацаратәи усбартақуа, аколнхарақуа, акооперативтә убас егьырт ауаажәларратә организациақуа, аматцурауаа, ауаатәыҩса зегьы азакуанқуа инашаны, еиҧшыны ишынаргзо ахылаҧшра рыдуп СССР апрокурор Хадеи иара инапаҵака иҟоу апрокурорцәеи.

Астатиа 165. СССР апрокурор Хада иматцура даханаргылоит, СССР Иреиҳазоу Асовет иара аҽаҧхьагьы атакҧхықура идуп, ахасбрба азыҟаиҵоит, Иреиҳазоу Асовет асессиақуа ирыбжьанакыз аамтазы — СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум аҽаҧхьа ахасабрба ҟаиҵоит.

Астатиа 166. Ареспублика еидгылақуа, автономтә республикақуа, атәылаҽацәқуа, аобластқуа, автономтә облаастқуа рпрокурорцәа рматцура иахаиргылоит СССР апрокурор Хада. Автономтә округқуа, арионтәи, акалакьтәи прокурорцәа рматцура иахадыргылоит ареспублика еидгылақуа рпрокурорцәа, иагьышьақуирҧуҧуоит СССР апрокурор Хада.

Астатиа 167. СССР апрокурор Хада, насгьы еиҧшны игылоу апрокурорцәа зегьы рхатарнакра аҽҳәара — хушықуса.

Астатиа 168. Апрокуратура аусбартақуа дара рхатарнакракуа наргзоит иарбанзаалакгьы атыҧантәи аусбартақуа ирхьыҧшымкуан, СССР апрокурор Хада имацара инапаҵака иҟаны.

Апрокуратура аусбартақуа реиҿкаареи русура апориадоки азҧхьагуанатоит СССР апрокуратуразы азакуан.

VIII. СССР АГЕРБ, АБИРАҠ, АГИМН, АХҬНЫ-КАЛАҚЬ

Астатиа 169. Асоветтә Социалисттә Республикақуа Реидгыла Ахәынтқарратә герб ҟаҵоуп адунеи кумпыл афон аҟны амаганеи ажьахәеи анны, амра ацҧхьқуа анықшуа, ачахышәтқуа аҽыкуршаны, ареспублика еидгылақуа рбызшәақуа рыла «Атәылақуа зегьы рпролетарцәа, шәеидышәкыл!» хәа аҩыра анны, агерб ахаҟны иҟоуп ху-кьыҧшьк змоу аеҵәа.

Астатиа 170. Асоветтә Социалисттә Республикақуа Реидгыла Ахәынтқарратә бираҠ акуакь иаша змоу абырфын ҟаҧшь иалхыуп, хыхьтәи акуакь аҽы изыркыу ахуы азааигуара ахьтәы маганеи ҁажьахәеи анны, урт рхыхьху-кьыҧшьк змоу аеҵәа ҟаҧшь хьыла иҿыкуршаны иҟаҵаны. АбираҠ ауреи атбаареи 1:2 реиуаршәала иҟоуп.

Астатиа 171. Асоветтә Социалисттә Республикақуа Реидгыла Ахәынтқарратә гимн шьақунарҧуҧуоит СССР Иреиҳазоу Асовет Апрезидиум.

Астатиа 172. Асоветтә Социалисттә Республикақуа Реидгыла иахҭны-қалақьуп Москва ақалақь.

IX. СССР АКОНСТИТУЦИА АМЧ АМАЗААРЕИ АҦСАХШЬА АПОРИАДОКИ

Астатиа 173. СССР Аконституциа иреиҳау аиуристтә мчы амоуп. Азакуанқуа зегьи ахәынтқарратә усбартақуа егьырт рактқуеи трыжьуеит СССР Аконституциа ашьаҭала, иара инақуршәаны.

Астатиа 174. СССР Аконституциа аҧсахра ҟалоит СССР Иреиҳазоу Асовет акуцарала, иара апалатақуа рдепутатцәа рзеиҧш хыҧхьазара аҟнытә х-цьара ишәны ҩ-хутак ианрыдыркылалакь ашьтахь.